

“Darba drošības normatīvo aktu praktiskās ieviešanas un uzraudzības pilnveidošana” ESF projekta identifikācijas Nr. 7.3.1.0/16/I/001

Darbības programmas „Izaugsme un nodarbinātība” 7.3.1. specifiskā atbalsta mērķa „Uzlabot darba drošību, it īpaši bīstamo nozaru uzņēmumos” projekts „Darba drošības normatīvo aktu praktiskās ieviešanas un uzraudzības pilnveidošana” (Nr. 7.3.1.0/16/I/001)

DARBA APSTĀKĻI UN RISKI LATVIJĀ 2017-2018

Pasūtītājs:

Valsts darba inspekcija

Izpildītājs:

Personu apvienība

SIA “Civitta Latvija”, SIA “GRIF” un UAB “Civitta”

**TEMATISKIE PIELIKUMI
METĀLAPSTRĀDES NOZARE**

Saīsinājumu saraksts

CSP	Centrālā statistikas pārvalde
AER	Aroda ekspozīcijas robežvērtība
NACE	Saimniecisko darbību statistiskā klasifikācija
NG	Nelaiemes gadījums
RSU DDVVI	Rīgas Stradiņa universitātes aģentūra Darba drošības un vides veselības institūts
VDI	Valsts darba inspekcija

Metālapstrādes nozares

Kas ir metālapstrādes nozare?

Ar terminu „metālapstrāde” saprot nozari atbilstoši Saimniecisko darbību statistiskajai klasifikācijai (turpmāk – NACE) un šajā pielikumā analizēta saskaņā ar NACE 2.redakciju, kas stājās spēkā 2008.gada 1. janvārī:

C APSTRĀDES RŪPNIECĪBA

24 Metālu ražošana

24.1 Čuguna, tērauda un dzelzs sakausējumu ražošana

24.10 Čuguna, tērauda un dzelzs sakausējumu ražošana

24.2 Tērauda cauruļu, dobu profilu un to savienojumu ražošana

24.20 Tērauda cauruļu, dobu profilu un to savienojumu ražošana

24.3 Tērauda pirmapstrādes izstrādājumu ražošana

24.31 Aukstā vilkšana

24.32 Šauru slokšņu aukstā velmēšana

24.33 Aukstā formēšana vai locīšana

24.34 Stieplu vilkšana

24.4 Cēlmetālu un citu krāsaino metālu ražošana

24.41 Cēlmetālu ražošana

24.42 Alumīnija ražošana

24.43 Svina, cinka un alvas ražošana

24.44 Vara ražošana

24.45 Citu krāsaino metālu ražošana

24.46 Kodoldegvielas ražošana

24.5 Metālu liešana

24.51 Čuguna liešana

24.52 Tērauda liešana

24.53 Vieglo metālu liešana

24.54 Citu krāsaino metālu liešana

25 Gatavo metālizstrādājumu ražošana, izņemot mašīnas un iekārtas

25.1 Metāla konstrukciju ražošana

25.11 Metāla konstrukciju un to sastāvdaļu ražošana

25.12 Metāla durvju un logu ražošana

25.2 Metāla cisternu, rezervuāru un tilpņu ražošana

25.21 Centrālapkures radiatoru un katlu ražošana

25.29 Metāla cisternu, rezervuāru un tilpņu ražošana

25.3 Tvaika ģeneratoru ražošana, izņemot centrālapkures karstā ūdens katlus

25.30 Tvaika ģeneratoru ražošana, izņemot centrālapkures karstā ūdens katlus

25.4 Ieroču un munīcijas ražošana

25.40 Ieroču un munīcijas ražošana

25.5 Metāla kalšana, presēšana, štancēšana un velmēšana; pulvermetalurģija

25.50 Metāla kalšana, presēšana, štancēšana un velmēšana; pulvermetalurģija

- 25.6 Metālu mehāniskā apstrāde; virsmas apstrāde un pārklāšana
 - 25.61 Metāla virsmas apstrāde un pārklāšana
 - 25.62 Mehāniskā apstrāde
- 25.7 Galda piederumu, darbarīku un metāla izstrādājumu ražošana
 - 25.71 Galda piederumu ražošana
 - 25.72 Slēdzeņu un eņģu ražošana
 - 25.73 Darbarīku ražošana
- 25.9 Pārējo gatavo metālizstrādājumu ražošana
 - 25.91 Cilindrisku metāla trauku un konteineru ražošana
 - 25.92 Viegļā metāla iepakojuma ražošana
 - 25.93 Stieplju izstrādājumu, ķēžu un atsperu ražošana
 - 25.94 Spaiļu un skrūvju stiprinājumu izstrādājumu ražošana
 - 25.99 Citur neklasificētu gatavo metālizstrādājumu ražošana
- 28 Citur neklasificētu iekārtu, mehānismu un darba mašīnu ražošana
 - 28.1 Universālu mehānismu ražošana
 - 28.11 Dzinēju un turbīnu ražošana, izņemot lidaparātu, automobiļu un divriteņu transportlīdzekļu dzinējus
 - 28.12 Hidraulisko iekārtu ražošana
 - 28.13 Sūkņu un kompresoru ražošana
 - 28.14 Krānu un ventiļu ražošana
 - 28.15 Gultņu, zobratu, pārneselementu un piedziņas elementu ražošana
 - 28.2 Pārējo universālu iekārtu ražošana
 - 28.21 Kurtuvju, krāšņu un degļu ražošana
 - 28.22 Pacelšanas un pārvietošanas iekārtu ražošana
 - 28.23 Biroja tehnikas un iekārtu ražošana (izņemot datorus un perifērās iekārtas)
 - 28.24 Mehāniskās piedziņas rokas darbarīku ražošana
 - 28.25 Rūpniecisko dzesēšanas un ventilācijas iekārtu ražošana
 - 28.29 Citur neklasificētu universālu iekārtu ražošana
 - 28.3 Lauksaimniecības un mežsaimniecības mašīnu ražošana
 - 28.30 Lauksaimniecības un mežsaimniecības mašīnu ražošana
 - 28.4 Darbgaldu ražošana
 - 28.41 Metālapstrādes darbgaldu ražošana
 - 28.49 Cita veida darbgaldu ražošana
 - 28.9 Pārējo speciālas nozīmes mašīnu ražošana
 - 28.91 Mašīnu ražošana metalurģijai
 - 28.92 Mašīnu ražošana ieguves rūpniecībai, karjeru izstrādei un būvniecībai
 - 28.93 Mašīnu ražošana pārtikas, dzērienu un tabakas apstrādei
 - 28.94 Mašīnu ražošana tekstilizstrādājumu, apģērbiem un ādas izstrādājumu ražošanai
 - 28.95 Mašīnu ražošana papīra un kartona izgatavošanai
 - 28.96 Mašīnu ražošana plastmasas un gumijas apstrādei
 - 28.99 Citu speciālas nozīmes mašīnu ražošana [13]

Metālapstrādes, mašīnbūves un mašīnzinību nozarē esošo profesiju klāsts ir ļoti plašs, un visbiežāk sastopamās profesijas nozarē ir inženieris konstruktors, tehnologs, mehāniķis, metināšanas inženieris, mašīnbūves speciālists, mehatroniķis, mehatronisko sistēmu tehniķis, mašīnbūves tehniķis, atslēdznieks, metinātājs, virpotājs, frēzētājs, CNC darbagaldu iestatītājs un operators [4].

Būtiskāko metālapstrādes nozarē sastopamo riska faktoru apraksts

Metālapstrādes nozarē tiek veikti dažāda veida darbi, piemēram, metāla ražošana, metāla griešana, zāģēšana, virpošana, frēzēšana, urbšana, metināšana un krāsošana, kā arī gatavo metālizstrādājumu ražošana, ražošanas iekārtu vai transportlīdzekļu remontdarbi un apkope u.c. darbi. Nozīmīgākie darba vides riska faktori, kas ietekmē vai var ietekmēt metālapstrādes nozares darbinieku veselības stāvokli, ir:

- **mehāniskie un traumatisma faktori** – darbs ar aprīkojumu un iekārtām, bojāta aprīkojuma un apgaismes ķermeņu lietošana, pakļupšana, smagu objektu uzkrāšana, kritieni no augstuma, darbs ar smagu kravu pārvietošanu u.c.;
- **fizikālie faktori** – skaļš troksnis no aprīkojuma un iekārtām, vibrācija, kuru rada rokas instrumenti un transportlīdzekļi, nepiemērots mikroklimats (paaugstināta/pazemināta temperatūra telpās apkures sistēmas problēmu vai bojātu iekštelpu durvju dēļ u.tml.), nepiemērots apgaismojums (bojātu apgaismes ķermeņu lietošana, lokāla apgaismojuma trūkums u.tml.), ultravioletais starojums metināšanas laikā u.c.;
- **ķīmiskas vielas** – izgarojumu, dūmu, bīstamu ķīmisku vielu (metināšanas aerosola u.c. vielu) ieelpošana, ķīmisko vielu uzsūkšanās caur ādu (šķīdinātāju izmantošana detaļu attaukošanai, roku tīrīšanai u.tml.);
- **putekļi** – putekļu, visbiežāk abrazīvo putekļu, putekļu maisījumu (krāsu, laku, eļļas pilienu u.c. vielu piemaisījumu) ieelpošana;
- **ergonomiskie faktori** – darbs piespiedu pozā (stāvus, sēdus, tupus, noliecoties, ar paceltām rokām u.tml.), vienveidīgas kustības, īpaši, ja tās ilgstoši prasa izteiktu fizisku piepūli (vīlēšana, slīpēšana u.tml.), smagu priekšmetu pārvietošana u.c.;
- **psiholoģiskie faktori** – virsstundu darbs, maiņu darbs, darbs naktīs, sliktas savstarpējās attiecības ar vadītāju/kolēģiem, bīstama vide, augsta atbildības sajūta u.c. [5].

Normatīvie akti metālapstrādes nozarē

Nav specifisku normatīvo aktu, kas reglamentē darba aizsardzību tieši metālapstrādes nozarē. Darba aizsardzības prasības šīs nozares uzņēmumos nosaka vispārējie darba aizsardzības normatīvie akti [3].

Normatīvo aktu prasību novērtējums

Pētījumā izmantoti 2018.gada darba devēju un nodarbināto aptauju dati. Aprakstot un dinamiskā salīdzinot iepriekšējos periodus, izmantoti dati, kas bija pieejami iepriekš veikto pētījumu tematiskajos pielikumos.

Darba devēju aptauja

Darba devēju aptaujas ietvaros tika aptaujāts 51 (2013.gadā – 50, 2010.gadā – 52, 2006.gadā – 53) respondents no uzņēmumiem, kas darbojas metālapstrādes nozarē (kopumā no visām tautsaimniecības nozarēm: 2018.gadā – 1081, 2010. un 2013.gadā – 1044, 2006.gadā – 1058), kas 2018.gadā pēc svēršanas izlasē sastādīja 0,7%.

Darba devējiem aptaujas laikā tika lūgts novērtēt 10 punktu skalā, cik lielā mērā viņu uzņēmumā (iestādē) darba vide atbilst Darba aizsardzības likuma prasībām. Šajā skalā 1 nozīmē "nepavisam neatbilst", bet 10 –

“atbilst pilnībā”. Vidējais rezultāts Latvijas uzņēmumos bija 8,7 (2013.gadā – 8,4, 2010.gadā – 7,9, 2006.gadā – 8,1), bet darba devēji metālapstrādes nozares uzņēmumos darba vidi novērtēja sliktāk nekā vidēji Latvijā – 8,2 (2013.gadā – 7,7, 2010.gadā – 7,1, 2006.gadā – 7,3). Vērtējumu procentuālais sadalījums bija šāds:

- ar 9-10 punktiem uzņēmumu bija vērtējuši – 37,2% (2013.gadā – 25,8 %, 2010.gadā – 12,0%, 2006.gadā – 21,7%);
- ar 7-8 punktiem – 52,9% (2013.gadā – 62,4 %, 2010.gadā – 61,6%, 2006.gadā – 43,5%);
- ar 5-6 punktiem – 9,8% (2013.gadā – 10,2%, 2010.gadā – 23,6%, 2006.gadā – 27,0%);
- ar 3-4 punktiem – 0,0% (2013.gadā – 1,6%, 2010.gadā – 2,8%, 2006.gadā – 4,7%);
- 1-2 punktus uzņēmumam nedeva neviens no darba devējiem tāpat kā iepriekšējos pētījuma gados.

Salīdzinot ar 2013.gada darba devēju aptaujas atbildēm, var secināt, ka 2018.gadā metālapstrādes nozarē darba devēji uzņēmuma darba vides atbilstību Darba aizsardzības likuma prasībām vērtējuši līdzīgi, jo 89,7% darba devēju (2013.gadā – 88,2%) savu uzņēmumu novērtēja ar 7-10 punktiem.

Nodarbināto aptauja

Nodarbināto aptaujas ietvaros tika aptaujāti 44 respondenti no uzņēmumiem, kas darbojas metālapstrādes nozarē (2013.gadā – 49, 2010.gadā – 50, 2006.gadā – 53). Kopumā tika aptaujāti 2502 respondenti no visām tautsaimniecības nozarēm (2013.gadā – 2383, 2010.gadā – 2378, 2006.gadā – 2455). 2018.gadā nozares respondentu skaits pēc svēršanas izlasē sastādīja 1,2%.

Nodarbinātajiem aptaujas laikā tika lūgts novērtēt 10 punktu skalā, cik lielā mērā uzņēmumā (iestādē), kurā viņi strādā, tiek ievērotas darba aizsardzības prasības. Šajā vērtējumu skalā 1 nozīmē “nemaz netiek ievērotas”, bet 10 – “tiek ievērotas pilnībā”. Vidējais rezultāts Latvijas uzņēmumos 2018.gadā bija 8,7 (2013.gadā – 8,4; 2010. un 2006.gadā – 8,2), un nodarbinātie metālapstrādes nozares uzņēmumos darba aizsardzības prasību ievērošanu novērtēja augstāk – 8,9 (2013.gadā – 8,5, 2010.gadā – 7,5, 2006.gadā – 7,9), kas ir augstākais vērtējums dinamikā. Vērtējumu procentuālais sadalījums 2018.gadā bija šāds:

- ar 9-10 punktiem uzņēmumu, kurā viņi strādā, bija vērtējuši 68,3% respondentu (2013.gadā – 50,6%, 2010.gadā – 40,3%, 2006.gadā – 48,4%);
- ar 7-8 punktiem – 25,6% (2013.gadā – 37,0%, 2010.gadā – 19,7%, 2006.gadā – 22,8%);
- ar 5-6 punktiem – 2,9% (2013.gadā – 8,5%, 2010.gadā – 30,6%, 2006.gadā – 24,9%);
- 3 un 4 punktus – 1,2% (2013.gadā – 3,9%, 2010.gadā – 8,5%, 2006.gadā – 2,1%);
- ar 1-2 punktiem – 0,3% (2013.gadā – 1,2%, 2010.gadā – 1,0%, 2006.gadā – 1,9%).

Kopumā ar 7-10 punktiem uzņēmumus novērtējuši 93,9% nodarbināto, kas ir vairāk nekā darba devēju sniegtajā novērtējumā (89,7%), bet pašvērtējums abās grupās dinamikā ir pieaudzis.

Darba vides riska faktoru izplatība metālapstrādes nozarē

Darba devēju aptauja

2018.gada aptaujā 44,5% darba devēju metālapstrādes uzņēmumos atzina, ka nekas netraucē veikt nepieciešamos darba aizsardzības pasākumus (nozarē: 2013.gadā – 34,8%, 2010.gadā – 37,5%, 2006.gadā – 37,3%; vidēji Latvijā: 2018.gadā – 59,5%, 2013.gadā – 59,9%, 2010.gadā – 50,4%, 2006.gadā – 61,0%). Lai gan dinamikā šis ir augstākais rādītājs, tas vēl joprojām ir zemāks nekā vidēji Latvijā. 2018.gadā 53,6% darba devēju norādīja, ka viņiem ir kavēkļi, kas traucē veikt darba aizsardzības pasākumus viņu uzņēmumos, kas ir ievērojami mazāk nekā 2013.gadā (2013.gadā – 65,2%, 2010.gadā – 62,5%, 2006.gadā – 62,7%). 2018.gadā kā biežākie kavēkļi uzskaitīti tādi faktori kā:

- līdzekļu trūkums – 40,8% (nozarē: 2013.gadā – 65,2%, 2010.gadā – 47,8%, 2006.gadā – 39,0%; vidēji Latvijā: 2018.gadā – 11,7%, 2013.gadā – 15,4%, 2010.gadā – 25,9%, 2006.gadā – 16,3%);

- laika trūkums – 17,0% (nozārē: 2013.gadā – 8,4%; vidēji Latvijā: 2018.gadā – 12,9%);
- informācijas trūkums (prasību nezināšana) – 4,9% (6,4% vidēji Latvijā);
- nekonkrētas, nesaprotamas darba aizsardzības prasības – 4,0% (1,9% vidēji Latvijā).

Kopumā 2018.gadā līdzekļu trūkumu darba devēji pieminēja ievērojami biežāk nekā vidēji Latvijā, bet retāk nekā 2013.gadā. Bieži identificēto līdzekļu trūkumu darba aizsardzības prasību izpildei nozarē varētu skaidrot ar faktu, ka darba aizsardzības pasākumu izmaksas (piemēram, par obligātajām veselības pārbaudēm) ir lielas, un darba devēji, neizprotot šādu pasākumu nozīmi, izvēlas uzņēmuma līdzekļus novirzīt citām vajadzībām (tehnoloģiju modernizācijai un digitalizācijai, kas prasa lielas investīcijas). Vēl līdzekļu trūkumu varētu daļēji skaidrot ar politisko situāciju Krievijā un eksporta apjomu samazinājumu uz šo valsti, tomēr jāņem vērā, ka kopš 2014.gada nozarē vērojama stabilizēšanās un uzlabošanās [8, 9].

2018.gadā 48,1% darba devēju metālapstrādes nozarē norādīja, ka uzņēmuma darba aizsardzības speciālista pienākumus veic paši (2013.gadā – 36,5%, 2010.gadā – 69,5%, 2006.gadā – 62,4%). Salīdzinot ar 2013.gadu, šis rādītājs ir palielinājies par 12,2 procentpunktiem, kas vērtējams negatīvi. Lai gan 28,5% no šiem darba devējiem nebija ieguvuši ne profesionālās pilnveides izglītību darba aizsardzībā, ne augstāko izglītību darba aizsardzībā (2013.gadā – 59,7%, 2010.gadā – 44,6%, 2006.gadā – 51,7%), kas ir augsts rādītājs, tas ir ievērojami zemāks nekā iepriekšējos aptauju gados. Tāpat 2018.gadā bija nedaudz samazinājies arī to uzņēmumu īpatsvars, kuros norīkots darba aizsardzības speciālists (2018.gadā – 26,6%, 2013.gadā – 32,7%, 2010.gadā – 28,3%, 2006.gadā – 31,7%). Turklāt vērojama vēl cita negatīva tendence – saskaņā ar 2018.gada aptaujas datiem 9,6% norīkoto darba aizsardzības speciālistu nebija ieguvuši ne profesionālās pilnveides izglītību darba aizsardzībā, ne augstāko izglītību darba aizsardzībā (2013.gadā – 4,6%, 2010.gadā – 0%, 2006.gadā – 17,0%).

2018.gadā 18,3% darba devēju metālapstrādes nozarē atbildēja, ka viņu uzņēmumam ir noslēgts līgums ar kompetento speciālistu darba aizsardzībā (2013.gadā – 10,5%, 2010.gadā – 2,8%, 2006.gadā – 5,3%), un šis rādītājs, salīdzinot ar iepriekšējo aptauju datiem, ir pieaudzis. Jāatzīmē, ka kompetento speciālistu piesaiste lielākoties neatbilst normatīvo aktu prasībām, jo, ņemot vērā uzņēmumā nodarbināto skaitu un darbības veidu, metālapstrādes uzņēmumiem ir jāpiesaista vai nu kompetentā institūcija vai jānorīko darba aizsardzības speciālists, kurš ieguvis augstāko izglītību darba aizsardzībā [11, 12]. Uzņēmumiem ir iespēja piesaistīt kompetentos speciālistus, ja tajos ir 5 vai mazāk nodarbinātie. 2018.gada aptaujas ietvaros 69,9% no nozares darba devējiem, kuri apgalvoja, ka izmanto kompetento speciālistu pakalpojumus, pārstāvēja uzņēmumus, kas atbilda šim nosacījumam.

2018.gadā 16,4% darba devēju norādīja, ka uzņēmumiem ir noslēgts līgums ar kompetentu institūciju (2013.gadā – 2,3%, 2010.gadā – 8,1%, 2006.gadā – 1,1%), un arī šis rādītājs dinamikā ir ievērojami pieaudzis. 2018.gadā nevienā no uzņēmumiem nebija vairāki darba aizsardzības speciālisti vai izveidota darba aizsardzības daļa (2018.gadā – 0,0%, 2013.gadā – 1,5%, 2010.gadā – 1,4%, 2006.gadā – 1,7%), bet 1,9% uzņēmumu vadītāju norādīja, ka viņiem nav darba aizsardzības speciālistu (2013.gadā – 1,6%, 2010.gadā – 0,0%). Kopumā, lai gan palielinājies darba devēju īpatsvars, kuri norādīja, ka uzņēmumā nav darba aizsardzības speciālistu, kas ir negatīva tendence, pozitīvi vērtējams tas, ka darba devēji arī biežāk apgalvoja, ka uzņēmumam noslēgts līgums ar kompetentu institūciju.

Darba devēji no metālapstrādes uzņēmumiem retāk nekā vidēji valstī atzīmēja, ka neviens no uzņēmuma darbiniekiem nav pakļauts kaitīgajiem darba vides riska faktoriem (nozārē: 2018.gadā – 16,2%, 2013.gadā – 16,0%, 2010.gadā – 17,3%, 2006.gadā – 23,3%; vidēji Latvijā: 2018.gadā – 28,0%, 2013.gadā – 37,5%, 2010.gadā – 24,0%, 2006.gadā – 43,0%). Lai gan situācija valsts kontekstā vērtējama pozitīvi, tomēr jāņem vērā, ka metālapstrādes nozare ir viena no augstas bīstamības nozarēm, kurā darbinieki ir pakļauti dažādiem riska faktoriem. 2018.gadā 49,6% respondentu uzskatīja, ka visi darbinieki viņu uzņēmumā ir pakļauti riska faktoriem, kas ir augstākais rādītājs dinamikā un augstāks nekā vidēji Latvijā – 41,7% (nozārē: 2013.gadā – 21,9%, 2010.gadā – 27,7%, 2006.gadā – 4,9%; vidēji Latvijā: 2013.gadā – 17,5%, 2010.gadā – 30,8%, 2006.gadā – 16,0%). Kopumā šie rādītāji liecina, ka 2018.gadā darba devējiem metālapstrādes nozarē bija uzlabojusies izpratne par nozarē pastāvošajiem darba vides riska faktoriem.

2018.gadā darba vides riska novērtējums nebija veikts 32,9%, uzņēmumu, kas ir zemākais rādītājs dinamikā un zemāks nekā vidēji Latvijā – 43,2% (nozārē: 2013.gadā – 43,0%, 2010.gadā – 41,0%, 2006.gadā – 41,8%; vidēji Latvijā: 2013.gadā – 48,6%, 2010.gadā – 50,5%, 2006.gadā – 54,8%). Salīdzinot ar 2013.gadu, par 13,2 procentpunktiem samazinājies to uzņēmumu skaits, kur darba vides riska novērtējums bija daļēji veikts – 10,6% (nozārē: 2013.gadā – 23,0%, 2010.gadā – 30,6%, 2006.gadā – 23,0%; vidēji Latvijā: 2018.gadā – 9,0%; 2013.gadā – 18,8%, 2010.gadā – 15,3%, 2006.gadā – 21,5%), bet 46,1% uzņēmumu šāds novērtējums bija veikts pilnībā (nozārē: 2013.gadā – 32,8%, 2010.gadā – 25,6%, 2006.gadā – 30,4%; vidēji Latvijā: 2018.gadā – 41,9%, 2013.gadā – 28,5%, 2010.gadā – 15,3%, 2006.gadā – 22,1%). Kopumā jāsecina, ka novērojami situācijas uzlabojumi, bet darba vides riska novērtējums vēl joprojām netiek veikts daudzos metālapstrādes uzņēmumos, kas vērtējams negatīvi. Tā kā metālapstrādes nozare ir augstas bīstamības nozare, jo nozares uzņēmumos sastopami daudzi darba vides riska faktori, kas var izraisīt nelaimes gadījumus un arodslimības, darba vides risku novērtējums un preventīvo pasākumu plāns šo risku samazināšanai ir nozīmīgs.

2018.gadā no uzņēmumiem, kuros pilnībā vai daļēji veikts darba vides riska novērtējums:

- 37,2% gadījumu to veica paši darba devēji (nozārē: 2013.gadā – 36,5%, 2010.gadā – 70,9%; vidēji Latvijā: 2018.gadā – 39,0%, 2013.gadā – 44,9%, 2010.gadā – 51,2%, 2006.gadā – šāds atbildes variants nebija dots);
- 24,1% gadījumu to veica darba aizsardzības speciālisti (metālapstrādes nozarē: 2013.gadā – 46,6%, 2010.gadā – 39,4%, 2006.gadā – 59,8%; vidēji Latvijā - 2018.gadā – 28,9%, 2013.gadā – 33,4%, 2010.gadā – 35,1%, 2006.gadā – 64,6%);
- 25,0% gadījumu to veica kompetentais speciālists darba aizsardzībā (kā ārpalpojumu sniedzējs) (nozārē: 2013.gadā – 16,4%, 2010.gadā – 7,9%, 2006.gadā - 18,3%; vidēji Latvijā: 2018.gadā – 28,8%, 2013.gadā – 22,5%, 2010.gadā – 19,8%, 2006.gadā - 16,8%);
- 18,8% gadījumu riska novērtēšanu veikusi kompetentā institūcija (metālapstrādes nozarē: 2013.gadā – 6,7%, 2010.gadā – 11,6%, 2006.gadā – 24,2%; vidēji Latvijā - 2018.gadā – 10,2%, 2013.gadā – 14,0%, 2010.gadā – 21,5%, 2006.gadā – 18,0%);
- neviens no darba devējiem metālapstrādes nozarē nebija atbildējis, ka risku novērtēšanu veikusi darba aizsardzības daļa (nozārē: 2018.gadā – 0,0%, 2013.gadā – 2,6%, 2010.gadā – 0%, 2006.gadā - 4,4%; vidēji Latvijā - 2018.gadā – 1,7%, 2013.gadā – 0,3%, 2010.gadā – 1,0%, 2006.gadā – 1,9%).

Kā tika pieminēts iepriekš, kompetenta speciālista iesaiste šīs nozares uzņēmumos neatbilst normatīvo aktu prasībām, jo metālapstrādes uzņēmumos, kuros ir vairāk nekā 5 nodarbinātie, darba vides riska novērtējumu var veikt kompetentās institūcijas vai darba aizsardzības speciālists, kurš strādā uzņēmumā un ieguvis atbilstošu izglītību.

Respondentiem, kuri norādīja, ka viņu uzņēmumiem ir noslēgts līgums ar kompetentajiem speciālistiem un institūcijām, tika lūgts precizēt, kādus pakalpojumus viņi ir saņēmuši. Jāņem vērā, ka 2018.gadā šādu respondentu skaits metālapstrādes nozarē bija tikai 19 (1. tabula).

1. tabula. Uzņēmumu īpatsvars, kuri ir saņēmuši pakalpojumus no kompetentajām institūcijām vai speciālistiem metālapstrādes nozarē un vidēji Latvijā, %

Pakalpojums	2006		2010		2013		2018	
	Nozarē **	Vidēji Latvijā	Nozarē **	Vidēji Latvijā	Nozarē **	Vidēji Latvijā	Nozarē **	Vidēji Latvijā
Darba vides riska novērtējums	39,3 (9)	73,3	59,1 (8)	78,6	73,3 (7)	79,1	71,8 (1)	83,8
Darba aizsardzības instrukciju izstrāde	62,7 (1)	69,9	99,5 (1)	83,8	100,0 (1)	86,5	66,5 (2)	75,0
Palīdzība nodarbināto instruktāžā un apmācībā	45,5 (4)	51,3	97,2 (2)	81	87,4 (3)	78,8	56,8 (3)	74,2

Pakalpojums	2006		2010		2013		2018	
	Nozarē **	Vidēji Latvijā	Nozarē **	Vidēji Latvijā	Nozarē **	Vidēji Latvijā	Nozarē **	Vidēji Latvijā
Padomi nepieciešamajiem preventīvajiem (profilaktiskajiem) pasākumiem	45,5 (6)	79	84,7 (5)	73,5	91,5 (2)	66,9	54,5 (4)	61,0
Laboratorisko mērījumu veikšana	22,1 (11)	34,5	28,4 (11)	18,5	44,4 (8)	35,7	31,2 (5)	28,1
Darba vides iekšējā uzraudzība (piemēram, kompetenta institūcija vai speciālists uzrauga, lai darba vide uzņēmumā tiek nepārtraukti uzlabota)	62,7 (3)	65,8	51,7 (10)	63,4	85,0 (6)	62,8	29,4 (6)	59,5
Padomi vispārējos arodveselības aprūpes un darba aizsardzības jautājumos	40,7 (7)	52,7	94,8 (3)	59,2	87,4 (4)	56,7	23,0 (7)	37,0
Atzinums par neatbilstībām darba aizsardzības tiesību aktu prasībām	45,5 (5)	22,3	86,3 (4)	29,1	10,4 (11)	34,3	22,7 (8)	20,1
Padomi darba apģērba un individuālās aizsardzības līdzekļu izvēlē	40,7 (8)	29,6	60,8 (7)	40,6	30,2 (10)	39,8	20,6 (9)	30,8
Padomi darba aprīkojuma izvēlē un lietošanā	62,7 (2)	38,8	66,0 (6)	35,7	87,4 (5)	40,7	18,8 (10)	36,7
Nodarbināto veselības pārbaužu organizācija	39,3 (10)	29,6	53,5 (9)	33,4	36,0 (9)	49,9	16,5 (11)	31,2
Padomi nodarbināto veselības veicināšanas jomā	*	*	*	*	*	*	11,0 (12)	24,6

Piezīmes:

* – šāds atbildes variants nebija iekļauts anketā;

** – iekavās norādīta dotā pakalpojuma pozīcija/vieta konkrētā gadā

Bāze:

nozārē, 2018.gadā n=19, 2013.gadā n=8, 2010.gadā n=9, 2006.gadā n=4;

visi respondenti, 2018.gadā n=348, 2013.gadā n=244, 2010.gadā n=217, 2006.gadā n=75

Avots: darba devēju aptauja

2018.gadā darba devēji norādīja, ka visbiežāk izmantoti tādi pakalpojumi kā darba vides riska novērtējums, darba aizsardzības instrukciju izstrāde un palīdzība nodarbināto instruktāžā un apmācībā, bet visi šie pakalpojumi tika izmantoti retāk nekā 2013.gadā un retāk nekā vidēji Latvijā. Salīdzinot ar 2013.gada aptaujas datiem, 2018.gadā metālapstrādes nozarē pieauga tikai tādu pakalpojumu izmantošana kā darba vides riska novērtējums un atzinums par neatbilstībām darba aizsardzības tiesību aktu prasībām, bet ievērojami (par vairāk nekā 55 procentpunktiem) samazinājusies tādu pakalpojumu izmantošana kā darba vides iekšējā uzraudzība, padomi vispārējos arodveselības aprūpes un darba aizsardzības jautājumos un padomi darba aprīkojuma izvēlē un lietošanā. 2018.gadā retāk nekā vidēji Latvijā darba devēji pieminēja gandrīz visus kompetento speciālistu un institūciju pakalpojumus, izņemot laboratorisko mērījumu veikšanu un atzinumu par neatbilstībām darba aizsardzības tiesību aktu prasībām. Kopumā dinamiskā novērojamas negatīvas tendences – 2018.gadā lielākā daļa kompetento institūciju un speciālistu pakalpojumu tika izmantoti retāk nekā 2013.gadā. Šādu pakalpojumu izmantošana metālapstrādes un citu bīstamo nozaru uzņēmumos ir nozīmīga, lai tajos uzturētu kvalitatīvu darba aizsardzības sistēmu.

2018.gada 20,1% darba devēju metālapstrādes nozarē norādīja, ka novērtējumā piedalījās nodarbināto uzticības personas (nozarē: 2013.gadā – 2,9%, 2010.gadā – 7,0%, 2006.gadā – 15,3%; vidēji Latvijā: 2018.gadā – 19,4%, 2013.gadā – 8,0%, 2010.gadā – 7,1%, 2006.gadā – 9,5%), kas par 17,2 procentpunktiem vairāk nekā 2013.gadā. Savukārt, 36,1% norādīja, ka novērtējumā piedalījās konkrētais nodarbinātais, kurš strādā attiecīgajā darba vietā (nozarē: 2013.gadā – 47,2%, 2010.gadā – 42,2%, 2006.gadā – 31,3%; vidēji Latvijā: 2018.gadā – 28,0%, 2013.gadā – 32,8%, 2010.gadā – 33,1%, 2006.gadā – 39,9%). 2018.gadā neviens no metālapstrādes uzņēmumu vadītājiem nebija atbildējis, ka darba vides riska novērtēšanā piedalījās gan nodarbinātie, gan uzticības personas, kas ir mazāk nekā vidēji Latvijā (nozarē: 2018.gadā – 0,0%, 2013.gadā – 15,8%, 2010.gadā – 10,1%, 2006.gadā – 6,9%; vidēji Latvijā: 2018.gadā – 4,3%, 2013.gadā – 15,8%, 2010.gadā – 6,6%, 2006.gadā – 7,8%). Kopumā, 2018.gadā metālapstrādes nozarē ievērojami biežāk nekā 2013.gadā darba vides riska novērtēšanā piedalījās nodarbināto uzticības personas, bet retāk – nodarbinātais un gan nodarbinātais, gan uzticības persona. Nodarbināto dalība darba vides riska novērtējumos ir svarīga un obligāta, jo viņi labāk pārzina konkrēto darba vietu un apstākļus, kas, savukārt, palīdz veikt kvalitatīvu novērtējumu un sastādīt jēgpilnu preventīvo pasākumu plānu darba vides uzlabošanai un risku samazināšanai.

Salīdzinot ar 2013.gadu, 2018.gadā bija palielinājies metālapstrādes darba devēju īpatsvars, kuri apgalvoja, ka uzņēmumā, kurā tika veikts darba vides riska novērtējums, bija sastādīts preventīvo pasākumu plāns (nozarē: 2018.gadā – 69,0%, 2013.gadā – 61,0%, 2010.gadā – 71,2%, 2006.gadā – 68,3%; vidēji Latvijā: 2018.gadā – 72,7%, 2013.gadā – 62,0%, 2010.gadā – 64,7%, 2006.gadā – 50,1%), kas ir nedaudz mazāk nekā vidēji valstī. Lai gan, salīdzinot ar 2013.gadu, rādītāji ir uzlabojušies, daļā metālapstrādes uzņēmumu preventīvo pasākumu plāns sastādīts netika, kas varētu norādīt uz to, ka šajos uzņēmumos darba vides riska novērtējums ir uztverts kā formalitāte.

2018.gadā metālapstrādes uzņēmumos esošo darba vides riska faktoru struktūra atšķīrās no darba vides riska faktoru izplatības vidēji Latvijā (2. tabula).

2. tabula. Uzņēmumu īpatsvars, kuros darbinieki ir pakļauti darba vides riska faktoriem atbilstoši darba devēju aptaujas domām metālapstrādes nozarē un vidēji Latvijā, %

Darba vides riska faktors	2006		2010		2013		2018	
	Nozarē **	Vidēji Latvijā	Nozarē **	Vidēji Latvijā	Nozarē **	Vidēji Latvijā	Nozarē **	Vidēji Latvijā
Darbs ar aprīkojumu (piemēram, slīpmašīnas, frēzes)	84,8 (1)	26,6	87,8 (1)	33,4	76,2 (1)	22,6	86,0 (1)	22,4
Vibrācija, kuru rada rokas instrumenti, mašīnas u.t.t.	58,7 (3)	19,7	76,5 (2)	29,9	65,9 (3)	19,7	73,4 (2)	35,7
Tiešs kontakts ar cilvēkiem, kuri nav darbinieku Jūsu darba vietā – tādiem kā pircēji, pasažieri, audzēkņi, pacienti, u.tml.	*	*	*	*	*	*	70,8 (3)	75,8
Darbs ar datoru (vismaz 2 stundas dienā)	59,2 (2)	60,9	74,4 (3)	75,4	55,9 (5)	70,3	68,1 (4)	59,9
Izgarojumu, dūmu, putekļu vai bīstamu ķīmisku vielu ieelpošana	*	*	*	*	*	*	59,3 (5)	32,4
Darbs piespiedu pozā (piemēram, stāvus, sēdus, t.sk. neērtā pozā)	41,3 (10)	33,1	44,3 (7)	48,4	65,3 (4)	42,1	59,2 (6)	67,5
Tik skaļš troksnis, ka nākas pacelt balsi, runājot ar cilvēkiem	45,0 (7)	17,7	64,4 (4)	25,4	49,7 (8)	26,5	57,7 (7)	23,3

Darba vides riska faktors	2006		2010		2013		2018	
	Nozarē **	Vidēji Latvijā	Nozarē **	Vidēji Latvijā	Nozarē **	Vidēji Latvijā	Nozarē **	Vidēji Latvijā
Smagu priekšmetu nešana vai pārvietošana	55,3 (4)	28,4	55,1 (5)	42,8	69,3 (2)	30,7	56,3 (8)	32,0
Laika trūkums	46,4 (6)	32,2	36,1 (11)	38,4	43,6 (11)	34,8	51,9 (9)	39,1
Darbs ar sarežģītām, ātri mainīgām tehnoloģijām, ātru un svarīgu lēmumu pieņemšanu	27,0 (14)	19,5	42,8 (9)	28,2	37,9 (15)	28,2	48,7 (10)	23,9
Darbs augstumā (vairāk nekā 1,5 metru augstumā)	27,9 (13)	14	42,9 (8)	23,2	41,3 (13)	15,5	47,5 (11)	16,2
Summētais darba laiks (katru dienu citādāks darba laiks, kopumā nedrīkst pārsniegt 56 stundas nedēļā)	20,2 (17)	37,6	28,0 (15)	43,7	41,9 (12)	43	44,8 (12)	42,2
Distances darbs, teledarbs (darbs, kas netiek veikts tiešajā darba vietā, bet gan citur (piemēram, mājās), brīvs darba režīms, kad nodarbinātais veic darba pienākumus, kad un kur grib, galvenokārt darbs pie datora)	17,4 (20)	15,2	28,4 (14)	28,8	20,1 (22)	38,2	44,1 (13)	29,2
Vienveidīgas kustības (piemēram, plaukstu locītavā vai plecos)	41,4 (9)	25,3	44,4 (6)	41,8	55,5 (6)	36	42,0 (14)	55,6
Darbs ar bīstamajām iekārtām (celtņi, lifti, katlu iekārtas, cisternas u.tml.)	44,7 (8)	15	33,1 (12)	20,9	32,8 (17)	12,2	39,7 (15)	12,7
Darbs ārā dažādos laika apstākļos (vasarā un ziemā)	37,7 (11)	30,9	40,1 (10)	52,5	54,4 (7)	36,9	38,1 (16)	37,4
Caurvējš	19,9 (19)	18,7	19,2 (20)	28,5	20,5 (21)	19,1	26,7 (17)	19,8
Pārāk liels, spilgts apgaismojums	*	*	*	*	*	*	23,5 (18)	3,6
Nemaināms darba temps (piemēram, nodarbinātajam ir jāstrādā tādā tempā, kādā to nosaka darba aprīkojums)	37,5 (12)	14,2	25,5 (16)	16,3	49,7 (9)	17,6	23,2 (19)	11,2
Virsstundu darbs (strādā ilgāk, nekā ir paredzēts darba līgumā)	23,0 (15)	18,8	12,8 (24)	28,2	26,6 (19)	20,1	22,9 (20)	16,9
Pārāk mazs, nevienmērīgi sadalīts apgaismojums	*	*	*	*	*	*	19,2 (21)	10,1
Darbs sprādzienbīstamā vidē (piemēram, darbs ar gāzi, smalkiem koka putekļiem)	14,2 (21)	4,9	18,4 (21)	11,7	33,1 (16)	6,1	18,9 (22)	4,5

Darba vides riska faktors	2006		2010		2013		2018	
	Nozarē **	Vidēji Latvijā	Nozarē **	Vidēji Latvijā	Nozarē **	Vidēji Latvijā	Nozarē **	Vidēji Latvijā
Nejonizējošais starojums (ultravioletais, lāzera, infrasarkanais u.tml.)	11,0 (23)	3,7	16,2 (22)	3,9	28,5 (18)	7,9	18,8 (23)	5,8
Vibrācija, kuru rada transportlīdzekļi (piemēram, traktori, ekskavatori, smagās automašīnas)	7,8 (24)	16,3	22,0 (19)	27,1	13,0 (23)	16,5	17,3 (24)	23,5
Elektromagnētiskā lauka starojums	*	*	22,9 (18)	23,6	40,9 (14)	18,8	16,5 (25)	9,0
Augsta temperatūra, kuras dēļ nodarbinātie svīst pat tad, kad nestrādā	7,4 (25)	4,2	10,1 (26)	9,4	5,6 (27)	7,3	14,1 (26)	11,9
Ķīmisko vielu uzsūkšanās caur ādu	*	*	*	*	*	*	12,3 (27)	10,0
Ķīmiskās un bioloģiskās vielas, kas izraisa ļaundabīgus audzējus (piemēram, arsēns, benzols, hroma savienojumi, niķeļa savienojumi, cietkoksnes putekļi, B un C vīrusi u.tml.)	*	*	*	*	*	*	10,3 (28)	4,5
Zema temperatūra telpās	22,5 (16)	12,1	22,7 (17)	23,3	24,5 (20)	12,7	9,8 (29)	7,7
Jonizējošais starojums (piemēram, rentģena ierīces)	5,3 (27)	1,4	0,7 (29)	1,9	7,9 (26)	2,8	8,5 (30)	3,0
Nakts darbs (vairāk nekā 2 stundas laikā no 22.00 – 6.00)	13,9 (22)	13,9	13,1 (23)	20,7	10,7 (24)	14,7	7,4 (31)	11,4
Maiņu darbs (darbs maiņās 8 stundas katru dienu)	20,1 (18)	23,4	10,6 (25)	18,5	9,1 (25)	22,5	7,0 (32)	17,3
Azbests	*	*	2,8 (28)	3,2	1,6 (29)	1,2	6,2 (33)	1,8
Paaugstināts atmosfēras spiediens	2,4 (28)	1,6	0,0 (30)	3,3	2,4 (28)	4,4	4,0 (34)	3,5
Bioloģiskie faktori (piemēram, ērcu encefalīts, vīrusu hepatīts, kontakts ar asinīm, dzīvniekiem)	6,2 (26)	8,6	4,4 (27)	21,8	0,8 (30)	18,1	4,0 (34)	22,1
Fiziska vardarbība darba vietā	0,0 (30)	2	0,0 (30)	9	0,8 (30)	3,8	2,1 (35)	1,1
Iebiedēšana darba vietā	2,4 (29)	2	0,0 (30)	9	0 (31)	4,3	2,1 (35)	0,8
Seksuāla uzmākšanās darba vietā	0,0 (31)	0	0,0 (30)	3,2	0 (31)	2,1	2,1 (35)	0,2

Darba vides riska faktors	2006		2010		2013		2018	
	Nozarē **	Vidēji Latvijā	Nozarē **	Vidēji Latvijā	Nozarē **	Vidēji Latvijā	Nozarē **	Vidēji Latvijā
Ķīmiskās vielas (izgarojumu, dūmu, putekļu vai bīstamu ķīmisku vielu ieelpošana, uzsūkšanās caur ādu)	52,1 (5)	15,4	31,5 (13)	28,9	44,2 (10)	23,3	*	*

Piezīmes:

* – iekavās norādīta dotā riska faktora pozīcija / vieta konkrētā gadā;

** – šāds atbildes variants nebija iekļauts anketā

Bāze:

nozarē, 2018.gadā n=51, 2013.gadā n=50, 2010.gadā n=52, 2006.gadā n=53;

visi respondenti, 2018.gadā n=1081, 2013. un 2010.gadā n=1044, 2006.gadā n=1058

Avots: darba devēju aptauja

Pēc darba devēju domām, 2018.gadā biežāk sastopamie riska faktori nozarē bija darbs ar aprīkojumu (piemēram, slīpmašīnas, frēzes), vibrācija, kuru rada rokas instrumenti, kas tika pieminēti biežāk nekā vidēji Latvijā, un tiešs kontakts ar cilvēkiem, kas pieminēts retāk. Turklāt 2018.gadā lielākā daļa darba vides riska faktoru tika pieminēti biežāk nekā vidēji Latvijā. Salīdzinot ar 2013.gada aptaujas rezultātiem, 2018.gadā vairāk nekā pusi no riska faktoriem darba devēji pieminēja biežāk, turklāt ievērojami biežāk (par vairāk nekā 10 procentpunktiem) uzskaitīti tādi darba vides riska faktori kā distances darbs un darbs ar datoru. Savukārt, tādi faktori kā smagu priekšmetu nešana vai pārvietošana, vienveidīgas kustības, darbs ārā dažādos laika apstākļos, darbs sprādzienbīstamā vidē, elektromagnētiskā lauka starojums un zema temperatūra telpās tika uzskaitīti ievērojami retāk nekā 2013.gadā (2. tabula). Šis atšķirības varētu norādīt uz izmaiņām darba organizācijā, pienākumos un tehnoloģijās, piemēram, daļai šajā nozarē nodarbināto biežāk nepieciešams strādāt ar datoru.

2018.gadā samazinājies darba devēju īpatsvars, kuri apgalvoja, ka metālapstrādes nozarē nodarbinātie bija snieguši ieteikumus par darba vides un darba tiesisko attiecību uzlabošanu, bet šis rādītājs vēl joprojām ir lielāks nekā vidēji Latvijā (nozarē: 2018.gadā – 33,5%, 2013.gadā – 40,8%, 2010.gadā – 41,7%, 2006.gadā – 42,9%; vidēji Latvijā: 2018.gadā – 24,9%, 2013.gadā – 25,5%, 2010.gadā – 26,8%, 2006.gadā – 26,1%). Kā apgalvoja darba devēji metālapstrādes uzņēmumos, 2018.gadā nodarbinātie visbiežāk sniedza tādus ieteikumus darba vides uzlabošanai kā:

- individuālo darba aizsardzības līdzekļu nodrošināšana (nozarē – 39,3%, vidēji Latvijā – 13,4%);
- darba vides iekārtošana tā, lai izvairītos no darba vides risku ietekmes (nozarē – 14,6%, vidēji Latvijā – 13,4%);
- apgaismojuma uzlabošana (nozarē – 13,3%, vidēji Latvijā – 4,2%);
- individuālo darba aizsardzības līdzekļu kvalitāte (nozarē – 6,5%, vidēji Latvijā – 4,2%).

Savukārt, iepriekšējos gados biežāk minētie pasākumi darba vides un tiesisko attiecību uzlabošanai bijuši: darba aizsardzības uzlabošana (2013.gadā – 52,1%, 2010.gadā – 65,6%, 2006.gadā – 72,1%) un sadzīves apstākļu, telpu un teritoriju uzlabošana (2013.gadā – 24,5%, 2010.gadā – 38,5%, 2006.gadā – 37,2%).

Darba devējiem tika uzdots jautājums, kur pagājušā gada laikā viņi bija ieguldījuši finansiālos līdzekļus ar darba aizsardzību saistītiem jautājumiem (3. tabula).

3. tabula. Darba devēju īpatsvars, kuri minējuši, ka ieguldījuši finansiālos līdzekļus darba aizsardzības pasākumu veikšanā metālapstrādes nozarē un vidēji Latvijā, %

Darba aizsardzības pasākums	2006		2010		2013		2018	
	Nozarē **	Vidēji Latvijā	Nozarē **	Vidēji Latvijā	Nozarē **	Vidēji Latvijā	Nozarē **	Vidēji Latvijā
Darba apģērbam un individuālās aizsardzības līdzekļiem	90,5 (1)	62,8	87,3 (3)	67,4	89,7 (1)	55,9	76,7 (1)	56,7
Ugunsdzēsības līdzekļu iegādei, uzturēšanai	77,2 (2)	76,6	91,2 (2)	66,6	52,8 (3)	45,2	55,5 (2)	54,1
Pirmās palīdzības aptieciņu iegādei	*	*	*	*	*	*	45,2 (3)	53,2
Darba vides uzlabošanai (piemēram, ventilācijas izbūve)	60,0 (6)	55,2	39,8 (7)	55,7	52,8 (3)	45,2	41,8 (4)	31,7
Ar darbu saistītu ikdienas sadzīves apstākļu uzlabošanai (piemēram, ģērbtuves, dušas, atpūtas telpas)	70,1 (4)	63,2	65,8 (3)	59,2	54,0 (3)	52,4	40,6 (5)	27,4
Nodarbināto obligātajām veselības pārbaudēm (bez polises)	30,3 (8)	33,9	43,0 (6)	32,4	41,4 (4)	40,0	38,0 (6)	32,0
Nodarbināto instruktāžai un speciālajai apmācībai (piemēram, ugunsdrošības u.tml. jautājumos)	75,6 (3)	66,0	53,6 (5)	46,6	66,2 (2)	47,1	32,2 (7)	32,9
Drošības zīmju izvietojumam (piemēram, uzmanību - elektrība!)	66,2 (5)	44,5	56,7 (4)	44,2	54,0 (3)	37,3	29,0 (8)	29,6
Darba vietu ergonomikas uzlabošanai (regulējami galdi, ergonomiski krēsli, modernāks aprīkojums u.tml.)	*	*	*	*	*	*	25,9 (9)	32,7
Darba vides riska faktoru novērtēšanai	41,0 (7)	22,1	30,1 (8)	26,4	39,2 (5)	24,6	17,3 (10)	23,3

Darba aizsardzības pasākums	2006		2010		2013		2018	
	Nozarē **	Vidēji Latvijā	Nozarē **	Vidēji Latvijā	Nozarē **	Vidēji Latvijā	Nozarē **	Vidēji Latvijā
Apmācībai pirmās palīdzības sniegšanā	*	*	*	*	*	*	14,1 (11)	20,8
Veselības apdrošināšanas polisēm (kas sedz arī vakcināciju, obligātās veselības pārbaudes u.tml.)	22,1 (8)	17,2	19,1 (9)	22,0	22,2 (6)	16,4	13,7 (12)	22,9
Nodarbināto informēšanas kampaņas par veselīgu dzīves veidu (piemēram, par veselīgu uzturu, smēķēšanas ietekmi uz veselību u.tml.)	*	*	*	*	*	*	9,6 (13)	9,4
Nodarbināto vakcinācijai (bez polises)	*	*	*	*	*	*	9,3 (14)	7,4
Nodarbināto sporta iespējām (bez polises)	*	*	*	*	*	*	4,7 (15)	5,4
Veselību veicinošas vides ierīkošanai (piemēram, drošu velonovietņu izbūvei)	*	*	*	*	*	*	4,7 (15)	4,9
Darba aizsardzības speciālistu un uzticības personu apmācībai	*	*	*	*	*	*	2,7 (16)	10,0
Darba vides laboratoriskajiem mērījumiem	*	*	*	*	*	*	0,8 (17)	6,6

Piezīmes:

* – šāds atbildes variants nebija iekļauts anketā/iepriekšējos tematiskajos pielikumos;

** – iekavās norādīta dotā darba aizsardzības pasākuma pozīcija/vieta konkrētā gadā

Bāze:

nozarē, 2018.gadā n=51, 2013.gadā n=50, 2010.gadā n=52, 2006.gadā n=53;

visi respondenti, 2018.gadā n=1081, 2013. un 2010.gadā n=1044, 2006.gadā n=1058

Avots: darba devēju aptauja

2018.gadā 15,9% darba devēju metālapstrādes nozarē norādīja, ka uzņēmumā obligātās veselības pārbaudes nav veiktas, kas dinamikā ir zemākais rādītājs (2013.gadā – 35,7%, 2010.gadā – 37,9%, 2006.gadā – 47,3%; vidēji Latvijā: 2018.gadā – 18,0%, 2013.gadā – 35,7%). Lai gan, salīdzinot ar iepriekšējo gadu aptauju datiem, situācija ir uzlabojusies, šis rādītājs ir nedaudz augstāks nekā vidēji Latvijā, kas, ņemot vērā metālapstrādes nozares bīstamību un dažādajiem darba vidē pastāvošajiem riska faktoriem, ir vērtējams negatīvi. Iemesli augstam neveikto veselības pārbažu procentam var būt vairāki: pakalpojuma dārdzība, uzņēmuma finansiālo

līdzekļu novirzīšana citām jomām, piemēram, tehnoloģiju un digitalizācijas attīstībai, neizpratne par obligāto veselības pārbaudi nepieciešamību, nekvalitatīva pakalpojuma sniegšana, kontroles trūkums nozarē u.c.

Nodarbināto aptauja

Nodarbināto aptaujas ietvaros tika uzdots jautājums par darba vidē sastopamajiem riska faktoriem, un, atbilstoši nodarbināto aptaujas rezultātiem, lielākā daļa darba vides riska faktoru tika minēti biežāk nekā vidēji Latvijā, atkārtoti apliecinot, ka metālapstrāde pieder pie augsta riska nozarēm ar daudzveidīgiem riska faktoriem (4. tabula).

4. tabula. Nodarbināto īpatsvars, kuri kaut kādā mērā ir pakļauti darba vides riska faktoru iedarbībai atbilstoši nodarbināto domām metālapstrādes nozarē un vidēji Latvijā, %

Darba vides riska faktors	2006		2010		2013		2018	
	Nozarē **	Vidēji Latvijā	Nozarē **	Vidēji Latvijā	Nozarē **	Vidēji Latvijā	Nozarē **	Vidēji Latvijā
Izgarojumu, dūmu, putekļu vai bīstamu ķīmisku vielu ieelpošana	85,2 (1)	40,3	69,2 (1)	38,4	69,9 (1)	36,4	87,1 (1)	31,4
Darbs piespiedu pozā	68,0 (6)	63,8	59,8 (3)	70,2	51,3 (8)	59,1	82,8 (2)	75,1
Tik skaļš troksnis, ka nākas pacelt balsi, runājot ar cilvēkiem	81,1 (2)	45,0	48,4 (8)	35,6	66,0 (2)	42,7	82,7 (3)	44,4
Vienveidīgas kustības	65,9 (7)	56,1	63,8 (2)	55,9	59,4 (5)	53,6	75,2 (4)	66,6
Vibrācija, kuru rada rokas instrumenti, mašīnas, u.tml.	58,7 (8)	24,0	36,3 (15)	26,0	47,5 (10)	22,2	72,3 (5)	28,9
Caurvējš	69,8 (5)	51,7	50,5 (5)	46,4	63,3 (3)	45,4	68,8 (6)	39,6
Smagu priekšmetu nešana vai pārvietošana	74,0 (4)	52,4	54,1 (4)	56,2	54,9 (6)	49,5	68,6 (7)	51,0
Zema temperatūra telpās	51,2 (12)	31,1	36,5 (14)	37,2	42,0 (16)	32,0	62,8 (8)	28,9
Darbs ar aprīkojumu	55,2 (9)	22,3	49,6 (6)	24,2	48,8 (9)	22,9	60,1 (9)	16,1
Darbs ar bīstamajām iekārtām	55,0 (10)	17,8	20,3 (22)	15,4	43,1 (15)	18,4	57,4 (10)	13,1
Darbs ar sarežģītām, ātri mainīgām tehnoloģijām, ātru un svarīgu lēmumu pieņemšanu	41,5 (15)	33,2	46,6 (10)	33,9	52,3 (7)	31,6	55,9 (11)	28,9
Vibrācija, kuru rada transportlīdzekļi	22,6 (22)	17,0	20,7 (21)	20,5	25,0 (23)	19,6	55,1 (12)	22,3
Darba ārā dažādos laika apstākļos	40,0 (16)	38,2	47,5 (9)	40,1	37,8 (18)	41,9	54,2 (13)	33,8
Darbs sprādzienbīstamā vidē	37,4 (17)	12,0	27,2 (18)	11,7	22,8 (25)	12,9	44,7 (14)	9,8
Augsta temperatūra, kuras dēļ svīst pat tad, kad nestrādā	52,7 (11)	37,2	33,8 (16)	24,3	38,3 (17)	26,0	43,3 (15)	26,0
Ķīmisko vielu uzsūkšanās caur ādu	36,3 (18)	21,4	24,2 (20)	19,1	28,8 (21)	19,7	41,5 (16)	15,9
Tiešs kontakts ar cilvēkiem, kuri nav darbinieki Jūsu darba vietā - tādiem kā pircēji, pasažieri, audzēkņi, pacienti, u.tml.	18,9 (24)	63,8	45,0 (12)	75,4	21,3 (26)	63,9	36,7 (17)	60,9
Darbs ar datoru	11,5 (26)	36,4	40,1 (13)	42,6	35,5 (19)	44,1	36,3 (18)	53,0
Virsstundu darbs	77,7 (3)	51,7	16,6 (26)	43,5	61,3 (4)	43,7	35,6 (19)	35,0
Laika trūkums	49,8 (13)	51,1	49,5 (7)	50,4	44,8 (13)	52,0	35,3 (20)	37,9
Maiņu darbs	13,1 (25)	9,1	9,8 (31)	20,6	45,1 (12)	24,4	30,5 (21)	22,8

Darba vides riska faktors	2006		2010		2013		2018	
	Nozarē **	Vidēji Latvijā	Nozarē **	Vidēji Latvijā	Nozarē **	Vidēji Latvijā	Nozarē **	Vidēji Latvijā
Nemaināms darba temps	45,2 (14)	25,0	29,0 (17)	21,8	45,5 (11)	24,3	29,4 (22)	19,3
Darbs augstumā	31,8 (20)	17,4	18,1 (24)	17,9	25,2 (22)	18,5	28,6 (23)	15,9
Ķīmiskās un bioloģiskās vielas, kas izraisa ļaundabīgos audzējus	20,8 (23)	12,0	19,0 (23)	13,0	19,1 (27)	11,6	21,1 (24)	9,1
Summētais darba laiks	35,7 (19)	34,7	16,9 (25)	22,1	22,9 (24)	20,2	18,6 (25)	19,0
Nakts darbs	27,8 (21)	23,1	13,9 (28)	18,4	30,4 (20)	24,7	17,3 (26)	16,3
Elektromagnētiskā lauka starojums	*	*	45,1 (11)	18,1	43,7 (14)	18,5	14,9 (27)	12,9
Pārāk mazs, nevienmērīgi sadalīts apgaismojums	*	*	*	*	*	*	14,8 (28)	18,3
Distances darbs, teledarbs	7,9 (28)	18,8	7,3 (32)	18,7	8,1 (29)	14,8	12,7 (29)	16,9
Bioloģiskie faktori	1,9 (31)	19,6	2,0 (33)	24,9	4,2 (32)	20,5	12,2 (30)	12,8
Paaugstināts atmosfēras spiediens	5,8 (30)	7,1	15,0 (27)	9,9	6,0 (30)	6,2	10,0 (31)	6,1
Iebiedēšana darba vietā	*	*	*	*	*	*	10,0 (32)	5,3
Nejonizējošais starojums	9,1 (27)	8,3	26,1 (19)	7,5	12,7 (28)	6,3	8,6 (33)	6,0
Pārāk liels, spilgts apgaismojums	*	*	*	*	*	*	6,4 (34)	11,8
Jonizējošais starojums	7,7 (29)	7,5	12,3 (29)	5,6	4,2 (31)	5,2	4,3 (35)	5,1
Fiziska vardarbība darba vietā	*	*	*	*	*	*	4,3 (36)	3,0
Seksuāla uzmākšanās darba vietā	*	*	*	*	*	*	4,3 (37)	1,4
Azbests	*	*	11,5 (30)	5,0	2,6 (33)	3,9	4,3 (38)	2,9

Piezīmes:

* – šāds atbildes variants nebija iekļauts anketā;

** – iekavās norādīta dotā riska faktora pozīcija/vieta konkrētā gadā

Bāze:

nozarē, 2018.gadā n=44, 2013.gadā n=49, 2010.gadā n=50, 2006.gadā n=53;

visi respondenti, 2018.gadā n=2502, 2013.gadā n=2383, 2010.gadā n=2378, 2006.gadā n=2455

Avots: nodarbināto aptauja

2018.gadā nodarbinātie visbiežāk minēja tādus riska faktoros kā izgarojumu, dūmu, putekļu vai bīstamu ķīmisku vielu ieelpošana, darbs piespiedu pozā un skaļš troksnis, kas uzskaitīti biežāk nekā vidēji Latvijā. Salīdzinot ar 2013.gada aptaujas rezultātiem, 2018.gadā lielākā daļa riska faktoru tika pieminēti biežāk, izņemot psihoemocionālos riska faktoros, kas saistīti ar darba organizāciju (laika trūkums, virsstundu darbs, maiņu darbs, nakts darbs utt.), kā arī tādus fizikālos faktoros kā elektromagnētiskā lauka starojumu un nejonizējošo starojumu. Tāpat, salīdzinot ar 2013.gadu, ievērojami biežāk (par vismaz 20 procentpunktiem) pieminēti tādi riska faktori kā darbs piespiedu pozā, vibrācija, kuru rada rokas instrumenti, vibrācija, kuru rada transporta līdzekļi un darbs sprādzienbīstamā vidē (4. tabula).

2018.gadā nodarbinātie kā darba vidē bieži sastopamus atzina arī ergonomiskos riska faktoros (4. tabula, 5. tabula). Tādi darba vides riska faktori kā darbs piespiedu pozā un vienveidīgas kustības 2018.gadā bija pieminēti biežāk nekā iepriekšējos gados, bet smagu priekšmetu nešana vai pārvietošana – biežāk nekā 2013. un 2010.gadā. Turklāt metālapstrādes nozarē nodarbinātie šos riska faktoros kā nozīmīgus atzina biežāk nekā nozares darba devēji. Šādi rādītāji liecina, ka nozarē nodarbinātajiem ir uzlabojusies izpratne par darba vides riska faktoriem, savukārt darba devējiem vēl joprojām nav pietiekamas izpratnes par šādu riska faktoru klātbūtni darba vidē un to ietekmi uz nodarbināto veselību, kas arī ietekmē to, vai uzņēmumā tiek veikti darba

aizsardzības pasākumi darba vides ergonomikas uzlabošanai. Ilgtermiņā ergonomiskie riska faktori veicina skeleta, muskuļu un saistaudu arodslimību veidošanos, kas noved pie nodarbināto darbaspēju samazināšanās un tātad arī negatīvi ietekmē uzņēmējdarbību.

Salīdzinot darba devēju un nodarbināto aptauju rezultātus jautājumā par darba vides riska faktoriem kopumā, jāsecina, ka viņu viedoklis par darba vides riska faktoriem ir līdzīgs (6 no 10 biežāk pieminētajiem riska faktoriem sakrīt), tomēr novērojamas arī atšķirības. Būtiski atšķirās atbilžu biežums par tādiem riska faktoriem kā nakts darbs, virsstundu darbs, maiņu darbs, un darba devēji retāk norādīja uz šādu darba vides riska faktoru klātbūtni uzņēmuma darba vidē. Tāpat nodarbinātie ievērojami biežāk nekā darba devēji pieminēja tādu riska faktoru kā zema temperatūra telpās, bet ievērojami retāk – distances darbs (4. tabula, 2. tabula). Šo situāciju varētu skaidrot dažādi, piemēram, aptaujātajiem darba devējiem un nodarbinātajiem bija nedaudz atšķirīga izpratne par darba vides riska faktoriem, daļa darba devēju nevēlējās norādīt konkrētos darba vides riska faktorus kā nozīmīgus viņu uzņēmumos, vai arī fakts, ka darba devēju un nodarbināto aptaujas tika veiktas neatkarīgi, un ļoti iespējams aptaujā iekļautie darba devēji nenodarbināja aptaujā iekļautos nodarbinātos.

Nodarbināto aptaujas ietvaros tika uzdots jautājums, vai pēdējā gada laikā viņi tika informēti par dažādiem darba aizsardzības jautājumiem darba vietā (5. tabula).

5. tabula. Nodarbināto īpatsvars, kuri apgalvo, ka viņi pēdējā gada laikā savā darbavietā tika informēti par darba aizsardzības jautājumiem, %

Gads	Atbildes	Darba vides riska faktoriem darba vietā	Riska faktoru (darba vides) ietekmi uz veselību un nepieciešamajām veselības pārbaudēm	Lietojamiem individuālās aizsardzības līdzekļiem	Drošām darba metodēm	Situācijām, kad nedrīkst uzsākt darbu un kad darbs ir jāpārtrauc	Rīcību ārkārtas situācijā	Darba aizsardzības instrukcijām (parakstoties par iepazīšanos)
2018	Jā	74,9	77,0	77,8	69,2	81,2	87,5	95,8
	Nē	20,7	18,7	12,3	12,3	14,5	10,4	2,1
	Nav nepieciešams	2,2	2,2	9,9	18,5	2,2	0	0
2013	Jā	80,8	72,6	86,9	73,7	90,3	90,2	96,1
	Nē	13,3	23,6	5,1	12,0	5,9	9,8	3,9
	Nav nepieciešams	4,2	2,2	8,0	12,0	3,8	0	0
2010	Jā	59,5	58,1	70,4	59,6	61,7	75,3	97,2
	Nē	39,0	38,9	25,1	26,0	35,0	23,8	1,0
	Nav nepieciešams	1,5	1,9	4,3	13,4	2,3	0	0,8
2006	Jā	79,4	71,1	84,9	75,5	81,4	81,1	94,4
	Nē	15,0	21,0	9,5	7,5	7,4	17,1	5,6
	Nav nepieciešams	5,6	5,8	5,6	17,0	11,2	1,9	0

Piezīme: tabulā nav iekļauti rezultāti atbilžu variantam "Grūti pateikt"

Bāze: metālapstrādes nozarē nodarbinātie, 2018.gadā n=44, 2013.gadā n=49, 2010.gadā n=50, 2006.gadā n=53

Avots: nodarbināto aptauja

2018.gadā metālapstrādes nozarē nodarbinātie biežāk tika informēti par tādiem jautājumiem kā darba aizsardzības instrukcijas (parakstoties) (vidēji Latvijā – 90,2%), rīcība ārkārtas situācijās (vidēji Latvijā – 88,1%) un situācijas, kad nedrīkst uzsākt darbu un kad darbs ir jāpārtrauc (vidēji Latvijā – 65,5%), bet visretāk par drošām darba metodēm (vidēji Latvijā – 31,0%), riska faktoriem (vidēji Latvijā – 60,0%) un to ietekmi uz

veselību (vidēji Latvijā – 65,7%). Salīdzinot ar 2013.gada aptaujas rezultātiem, nodarbinātie retāk norādīja, ka informēti par gandrīz visiem jautājumiem, izņemot to, kāda ir riska faktoru ietekme uz veselību. Savukārt, salīdzinot ar rādītājiem vidēji valstī, metālapstrādes nozarē nodarbinātie biežāk norādīja, ka tika informēti par visiem jautājumiem, izņemot par rīcību ārkārtas situācijās. Analizējot nozares nodarbināto atbildes, var secināt, ka instruktāžas nozares uzņēmumos lielākoties veiktas formāli, jo tajās būtu jāiekļauj informācija par visiem 6. tabula pieminētajiem darba aizsardzības jautājumiem. Negatīvi vērtējams arī tas, ka nozares nodarbinātie biežāk nekā visus citus gadus norādīja, ka viņiem nav nepieciešams iegūt informāciju par drošām darba metodēm un lietojamiem individuālās aizsardzības līdzekļiem, kas norāda uz būtiskām problēmām nozarē nodarbināto izpratnē par un attieksmē pret drošību darba vidē (5. tabula).

Nodarbinātajiem aptaujas ietvaros tika uzdots jautājums, vai pagājušā gada laikā viņu darba devējs uzņēmumā nodrošināja dažādus ar darba aizsardzību saistītus pasākumus (6. tabula).

6. tabula. Nodarbināto īpatsvars, kuri minējuši darba aizsardzības pasākumu veikšanu metālapstrādes nozarē un vidēji Latvijā, %

Darba aizsardzības pasākums	2006		2010		2013		2018	
	Nozarē **	Vidēji Latvijā	Nozarē **	Vidēji Latvijā	Nozarē **	Vidēji Latvijā	Nozarē **	Vidēji Latvijā
Darba apģērbu un individuālās aizsardzības līdzekļu nodrošināšana	69,7 (2)	43,4	59,1 (5)	38,3	70,8 (2)	46,3	81,8 (1)	56,6
Ugunsdzēsības līdzekļu iegāde, uzturēšana	56,7 (3)	50,2	83,5 (1)	58,2	62,7 (3)	60,9	76,4 (2)	70,1
Nodarbināto instruktāža un speciālā apmācība	71,6 (1)	69,0	68,4 (2)	68,2	71,0 (1)	73,8	74,2 (3)	73,0
Drošības zīmju izvietošana	46,6 (5)	34,8	54,7 (4)	40,3	54,8 (5)	48,1	62,0 (4)	59,3
Pirmās palīdzības aptieciņu iegāde	54,6 (4)	44,3	59,5 (3)	51,1	48,5 (6)	53,9	59,6 (5)	59,8
Nodarbināto obligātās veselības pārbaudes	44,8 (6)	37,8	34,7 (6)	22,9	56,5 (4)	41,4	43,5 (6)	40,7
Veselības apdrošināšanas polises	29,5 (10)	32,6	29,2 (9)	22,8	40,6 (10)	31,0	43,2 (7)	48,1
Apmācības pirmās palīdzības sniegšanā	31,1 (9)	26,2	33,1 (7)	21,1	43,2 (8)	26,5	36,3 (8)	34,5
Ar darbu saistītu ikdienas sadzīves apstākļu uzlabošana	37,0 (7)	29,4	28,3 (10)	23,8	47,4 (7)	30,6	31,1 (9)	33,1
Darba vides riska faktoru novērtēšana	20,5 (12)	13,2	33,1 (8)	14,0	34,8 (12)	21,1	22,2 (10)	28,6
Darba vietu ergonomikas uzlabošana	*	*	*	*	*	*	19,2 (11)	25,5
Darba vides laboratoriskie mērījumi	14,4 (15)	5,3	7,4 (15)	3,1	16,6 (14)	8,0	17,8 (12)	11,8
Darba vides uzlabošana	33,9 (8)	21,7	14,4 (11)	18,0	41,3 (9)	22,7	16,4 (13)	20,4
Dažādi veselības veicināšanas pasākumi	*	*	*	*	*	*	14,3 (14)	8,0

Darba aizsardzības pasākums	2006		2010		2013		2018	
	Nozarē **	Vidēji Latvijā	Nozarē **	Vidēji Latvijā	Nozarē **	Vidēji Latvijā	Nozarē **	Vidēji Latvijā
Nodarbināto sporta iespēju nodrošināšana	17,1 (14)	15,5	5,2 (13)	8,1	20,2 (13)	14,7	8,5 (16)	12,8
Nodarbināto vakcinācija	20,8 (11)	20,8	4,5 (14)	6,2	10,0 (15)	10,8	2,2 (17)	6,9

Piezīmes:

* – šāds atbildes variants nebija iekļauts anketā;

** – iekavās norādīta dotā darba aizsardzības pasākuma pozīcija / vieta konkrētā gadā

Bāze:

nozarē, 2018.gadā n=44, 2013.gadā n=49, 2010.gadā n=50, 2006.gadā n=53;

visi respondenti, 2018.gadā n=2502, 2013.gadā n=2383, 2010.gadā n=2378, 2006.gadā n=2455

Avots: nodarbināto aptauja

2018.gadā nodarbinātie visbiežāk pieminēja tādus pasākumus kā darba apģērbu un individuālās aizsardzības līdzekļu nodrošināšana, ugunsdzēsības līdzekļu iegāde un uzturēšana un darbinieku instruktāža un speciāla apmācība, kas tika pieminēti biežāk nekā 2013.gadā un biežāk nekā vidēji Latvijā. Salīdzinot ar 2013.gadu, ievērojami samazinājās (par vismaz 10 procentpunktiem) nodarbināto īpatsvars, kuri uzskaitīja tādus pasākumus kā darba vides uzlabošana, darba vides riska faktoru novērtēšana un darbinieku sporta iespēju nodrošināšana, kas pieminēti arī retāk nekā vidēji Latvijā. Savukārt, salīdzinot ar darba devēju aptauju, biežāk uzskaitītie pasākumi ir ļoti līdzīgi, proti, 8 no 10 biežāk pieminētajiem pasākumiem sakrīt, bet tādus pasākumus kā obligātas veselības pārbaudes un apdrošināšanas polises nodarbinātie aptaujā piemin biežāk nekā darba devēji (6. tabula). Šo situāciju varētu skaidrot līdzīgi, kā iepriekš – darba devēju un nodarbināto aptaujas tika veiktas neatkarīgi, un ļoti iespējams aptaujā iekļautie darba devēji nenodarbina aptaujā iekļautos nodarbinātos.

Nodarbināto aptaujas laikā respondentiem tika uzdots jautājums, vai viņiem personīgi ir nepieciešams lietot individuālās aizsardzības līdzekļus. Analizējot aptauju rezultātus metālapstrādes nozarē, var secināt, ka:

- 2018.gada aptaujā metālapstrādes nozarē 66,5% nodarbināto atbildēja, ka viņiem ir nepieciešams lietot individuālos darba aizsardzības līdzekļus (nozarē: 2013.gadā – 81,0%, 2010.gadā – 46,3%, 2006.gadā – 83,0%; vidēji Latvijā: 2018.gadā – 44,8%, 2013.gadā – 51,2%, 2010.gadā – 42,6%, 2006.gadā – 46,0%);
- 2018.gadā no respondentiem, kuriem ir nepieciešams lietot individuālos darba aizsardzības līdzekļus, 90,7% norādīja, ka darba devēji viņus ar minētajiem līdzekļiem nodrošināja pilnībā (nozarē: 2013.gadā – 97,3%, 2010.gadā – 90,7%, 2006.gadā – 86,3%; vidēji Latvijā: 2018.gadā – 87,7%, 2013.gadā – 85,2%, 2010.gadā – 79,4%, 2006.gadā – 82,8%), bet 9,3% minēja, ka darba devēji viņus ar minētajiem līdzekļiem nodrošināja daļēji (nozarē: 2013.gadā – 0%, 2010.gadā – 9,3%, 2006.gadā – 13,7%; vidēji Latvijā: 2018.gadā – 9,1%, 2013.gadā – 9,7%, 2010.gadā – 13,2%, 2006.gadā – 11,8%);
- 2018.gadā no respondentiem, kuriem darbā ir nepieciešams lietot individuālās aizsardzības līdzekļus, 90,6% apgalvoja, ka viņi strādājot tos lieto vienmēr (2013.gadā – 90,0%, 2010.gadā – 94,0%, 2006.gadā – 88,3%; vidēji Latvijā: 2018.gadā – 87,7%, 2013.gadā – 84,7%, 2010.gadā – 83,2%, 2006.gadā – 78,5%), bet 9,4% – dažreiz (nozarē: 2013.gadā – 7,3%, 2010.gadā – 14,1%, 2006.gadā – 9,5%; vidēji Latvijā: 2018.gadā – 10,8%, 2013.gadā – 14,1%, 2010.gadā – 15,8%, 2006.gadā – 18,2%).

Kopumā 2018.gadā metālapstrādes nozarē nodarbinātie biežāk nekā vidēji Latvijā norādīja, ka viņiem darbā ir nepieciešams lietot darba aizsardzības līdzekļus un ka tos pilnībā nodrošina darba devējs, tomēr, salīdzinot ar 2013.gada aptaujas rezultātiem, abi šie rādītāji ir samazinājušies, kas vērtējams negatīvi. Individuālie aizsardzības līdzekļi metālapstrādes nozarē ir nepieciešami, lai novērstu vai mazinātu nelaimes gadījumu un arodslimību risku.

Darba vides objektīvo mērījumu rezultātu apkopojums metālapstrādes nozarē

Rīgas Stradiņa universitātes Darba drošības un vides veselības institūta (turpmāk – RSU DDVVI) Higiēnas un arodslimību laboratorija laika posmā no 1996.gada līdz 2016.gadam metālapstrādes nozarē ir veikusi 4682 mērījumus. Visvairāk ir mērīts apgaismojums 33% (n=1526), troksnis 23% (n=1085), gaisa relatīvais mitrums 7% (n=329), gaisa temperatūra 7% (n=313), gaisa kustības ātrums 7% (n=315), plaukstas-rokas vibrācija 4% (n=204) u.c. riska faktori (7. tabula). Jāatzīmē, ka būtiski šo mērījumu skaitu un īpatsvaru ietekmēja mērījumi, kas veikti uzņēmumos, kuri 2009.-2011.gadā bija saņēmuši atbalstu projekta „Darba attiecību un darba drošības normatīvo aktu praktiska piemērošana nozarēs un uzņēmumos” (Nr. 1DP/1.3.1.3.2./08/IPIA/NVA/002) 2.2. aktivitātes „De minimis atbalsta piešķiršana” ietvaros. De minimis atbalsts sniedza iespēju veikt bezmaksas darba vides novērtēšanu, kas iekļauj bezmaksas fizikālo faktoru mērījumus [3].

7. tabula. Darba vides riska faktoru mērījumu kopējais skaits un procentuālais sadalījums, 1996.-2016.g.

Darba vietā novērtētie faktori	1996	1997	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Kopā
Apgaismojums	-	5	-	-	-	-	35	13	61	14	203	264	448	233	165	10	15	-	38	22	1 526
	-	17%	-	-	-	-	29%	10%	17%	9%	67%	59%	50%	26%	26%	13%	16%	-	18%	9%	33%
Plaukstas-rokas vibrācija	-	-	-	-	-	-	-	-	20	18	7	17	26	66	45	-	1	-	4	-	204
	-	-	-	-	-	-	-	-	5%	12%	2%	4%	3%	7%	7%	-	1%	-	2%	-	4%
Visa ķermeņa vibrācija	-	-	-	1	-	-	-	1	18	3	4	7	47	41	15	3	1	2	4	2	149
	-	-	-	4%	-	-	-	1%	5%	2%	1%	2%	5%	5%	2%	4%	1%	6%	2%	1%	3%
Hroms (kopējais)	-	-	-	1	-	2	3	12	19	7	15	15	-	-	2	2	1	1	-	1	81
	-	-	-	4%	-	33%	2%	9%	5%	5%	5%	3%	-	-	0%	3%	1%	3%	-	0%	2%
Mangāns	-	10	-	-	-	3	3	21	25	7	15	15	7	6	12	15	1	-	-	-	140
	-	33%	-	-	-	50%	2%	16%	7%	5%	5%	3%	1%	1%	2%	19%	1%	-	-	-	3%
Metināšanas aerosols	-	-	-	2	-	-	3	12	29	8	21	32	9	9	23	21	18	13	6	16	222
	-	-	-	9%	-	-	2%	9%	8%	5%	7%	7%	1%	1%	4%	27%	20%	36%	3%	7%	5%
Abrazīvie putekļi	-	-	-	4	-	1	2	15	18	10	11	11	4	11	15	4	1	1	3	6	117
	-	-	-	17%	-	17%	2%	12%	5%	7%	4%	2%	0%	1%	2%	5%	1%	3%	1%	3%	2%
Koksnes putekļi	3	10	-	-	-	-	-	-	1	15	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	30
	100%	33%	-	-	-	-	-	-	0%	10%	-	-	-	-	-	-	-	-	0%	-	1%
Metālu putekļi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	3	4	5	15

Darba vietā novērtētie faktori	1996	1997	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Kopā	
	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3%	8%	2%	2%	0%	
Gaisa relatīvais mitrums	-	-	-	4	-	-	17	9	36	10	7	27	74	54	58	1	4	-	9	19	329	
	-	-	-	17%	-	-	14%	7%	10%	7%	2%	6%	8%	6%	9%	1%	4%	-	4%	8%	7%	
Gaisa temperatūra	-	-	-	4	-	-	17	9	36	12	7	27	56	54	58	1	4	-	9	19	313	
	-	-	-	17%	-	-	14%	7%	10%	8%	2%	6%	6%	6%	9%	1%	4%	-	4%	8%	7%	
Gaisa kustības ātrums	-	-	-	2	-	-	17	9	36	7	7	24	69	54	58	1	4	-	9	18	315	
	-	-	-	9%	-	-	14%	7%	10%	5%	2%	5%	8%	6%	9%	1%	4%	-	4%	8%	7%	
Troksnis	-	5	-	3	-	-	22	25	66	37	7	11	149	378	193	21	38	16	70	44	1 085	
	-	17%	-	13%	-	-	18%	19%	18%	25%	2%	2%	17%	42%	30%	27%	42%	44%	33%	18%	23%	
Azbests	-	-	3	2	1	-	2	4	1	2	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1	18	
	-	-	100%	9%	100%	-	2%	3%	0%	1%	0%	-	-	-	-	-	-	-	0%	0%	0%	
Akmens vate	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	4
	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1%	1%	0%
Dzīvsudrabs	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11	11
	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5%	0%
Elektromagnētiskā lauka intensitāte	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	9	13
	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2%	4%	0%
Magnētiskā indukcija	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	8
	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3%	0%
Organiskie šķīdinātāji	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	46	55	102	
	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1%	-	22%	23%	2%	
Kopā	3	30	3	23	1	6	121	130	366	150	305	450	889	906	644	79	92	36	210	238	4 682	

Piezīme: - attiecīgajā gadā šādi mērījumi netika veikti

Avots: Rīgas Stradiņa universitātes Darba drošības un vides veselības institūts

Aplūkojot 8. tabulu, var redzēt, ka dinamikā svārstās dažādu veikto mērījumu īpatsvars metālapstrādes nozarē. Apgaismojuma mērījumu īpatsvars svārstās no 0% līdz 67%, bet trokšņa – no 0% līdz 48%. Laika posmā no 2013. līdz 2016.gadam visvairāk tika mērīts troksnis, apgaismojums un metināšanas aerosols, bet vismazāk – mangāns, koksnes putekļi un azbests. Ņemot vērā to, ka mangāns darba vides gaisā bieži izdalās metināšanas darbos, negatīvi vērtējams tas, ka nozarē veikti tik maz šāda veida laboratoriskie mērījumi. Mangāna ieelpošana nodarbinātajiem var izraisīt, piemēram, centrālas nervu sistēmas traucējumus

[10]. Šajā laika posmā metālapstrādes uzņēmumos tika veikti arī mērījumi, kas netika iekļauti 2013.gada pielikumā – elektromagnētiskā lauka intensitātes un magnētiskas indukcijas, kā arī metālu putekļu, akmens vates, dzīvsudraba un organisko šķīdinātāju mērījumi.

Kopumā jānorāda uz diviem negatīviem aspektiem nozarē attiecībā uz laboratorisko mērījumu veikšanu. Pirmkārt, atbilstoši nozares darba devēju aptaujas rezultātiem nozares uzņēmumos ļoti reti tiek ieguldīti līdzekļi laboratorisko mērījumu veikšanai, kas liecina, ka darba devēji šādu darba aizsardzības pasākumu neuzskata kā nozīmīgu. Otrkārt, nozarē vairāk tiek veikti fizikālo riska faktoru mērījumi, lai gan, piemēram, tāds ķīmiskais riska faktors kā mangāns ir bieži sastopams nozarē.

8. tabula. Darba vides riska faktoru mērījumu skaits, kas neatbilst AER vai rekomendējamiem lielumiem, un procentuālais sadalījums, 1997.-2016.g.

Darba vietā novērtētie faktori	1997	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Kopā
Apgaismojums	2	-	-	-	-	19	7	33	12	201	243	386	110	54	6	1	-	30	9	1 113
	40%	-	-	-	-	54%	54%	54%	86%	99%	92%	86%	47%	33%	60%	7%	-	79%	41%	73%
Plaukstas-rokas vibrācija	-	-	-	-	-	-	-	0	4	0	0	0	31	22	-	-	-	-	-	57
	-	-	-	-	-	-	-	0%	22%	0%	0%	0%	47%	49%	-	-	-	-	-	28%
Visa ķermeņa vibrācija	-	-	0	-	-	-	0	4	1	0	0	0	4	1	-	-	-	-	-	10
	-	-	0%	-	-	-	0%	22%	33%	0%	0%	0%	10%	7%	-	-	-	-	-	7%
Mangāns	0	-	-	-	1	0	5	15	2	4	4	1	2	3	2	-	-	-	-	39
	0%	-	-	-	33%	0%	24%	60%	29%	27%	27%	14%	33%	25%	13%	-	-	-	-	28%
Metināšanas aerosols	-	-	0	-	-	0	5	19	6	12	17	2	3	15	3	3	5	3	3	96
	-	-	0%	-	-	0%	42%	66%	75%	57%	53%	22%	33%	65%	14%	17%	38%	50%	19%	43%
Abrazīvie putekļi	-	-	1	-	-	2	8	14	8	4	6	2	9	13	1	1	1	-	4	74
	-	-	25%	-	0%	100%	53%	78%	80%	36%	55%	50%	82%	87%	25%	100%	100%	-	67%	63%
Koksnes putekļi	0	-	-	-	-	-	-	1	9	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	11
	0%	-	-	-	-	-	-	100%	60%	-	-	-	-	-	-	-	-	100%	-	37%
Metālu putekļi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	2
	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	33%	-	-	20%	13%
Gaisa relatīvais mitrums	-	-	4	-	-	5	3	18	7	7	12	3	9	3	0	0	-	6	-	77
	-	-	100%	-	-	29%	33%	50%	70%	100%	44%	4%	17%	5%	0%	0%	-	67%	-	23%
Gaisa temperatūra	-	-	4	-	-	11	5	14	5	7	9	30	37	18	0	2	-	3	10	155
	-	-	100%	-	-	65%	56%	39%	42%	100%	33%	54%	69%	31%	0%	50%	-	33%	53%	50%
Gaisa kustības ātrums	-	-	-	-	-	9	9	28	3	6	22	58	46	46	1	1	-	4	7	240

Darba vietā novērtētie faktori	1997	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Kopā	
	-	-	0%	-	-	53%	100%	78%	43%	86%	92%	84%	85%	79%	100%	25%	-	44%	39%	76%	
Troksnis	1	-	3	-	-	-	12	25	18	1	0	43	159	84	6	17	6	22	22	419	
	20%	-	100%	-	-	0%	48%	38%	49%	14%	0%	29%	42%	44%	29%	45%	38%	31%	50%	39%	
Azbests	-	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	
	-	33%	100%	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	17%	
Akmens vate	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	
	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0%	
Dzīvsudrabs	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	
	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9%	9%	
Organiskie šķīdinātāji	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	2	7
	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0%	0%	0%
Kopā	3	1	14	0	1	46	54	171	75	242	313	525	410	259	19	26	12	74	59	2 304	
	10%	33%	61%	0%	17%	38%	42%	47%	50%	79%	70%	59%	45%	40%	24%	29%	33%	40%	29%	49%	

Piezīme: - attiecīgajā gadā šādi mērījumi netika veikti.

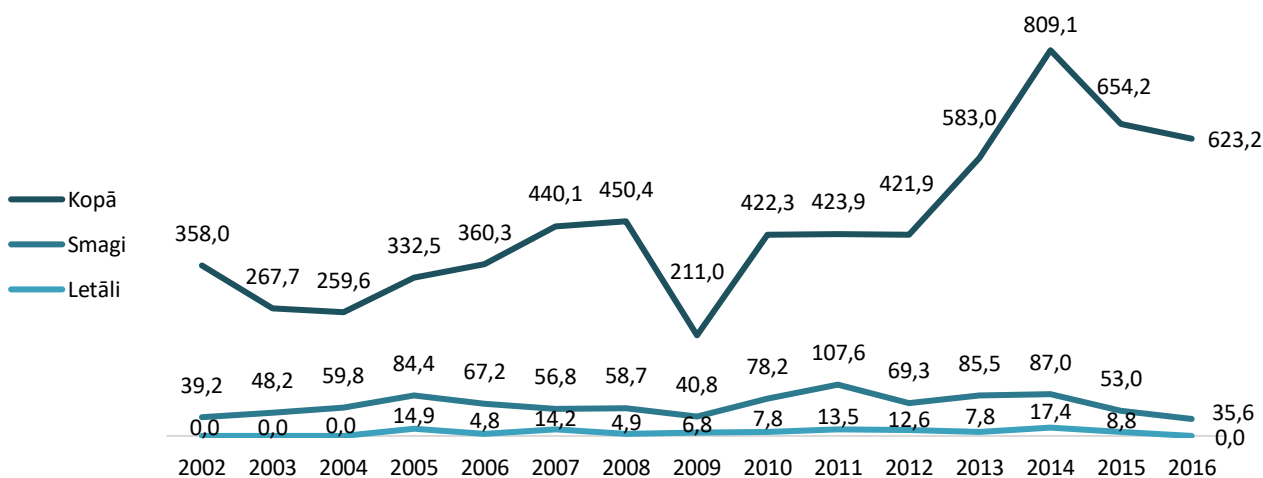
Avots: Rīgas Stradiņa universitātes Darba drošības un vides veselības institūts

Metālapstrādes, ražošanas un pārstrādes nozarē no 4682 novērtētām darba vietām 2304 gadījumos (49%) darba vides riska faktori pārsniedza aroda ekspozīcijas robežvērtību (turpmāk – AER) vai rekomendējamās normas. Visvairāk AER vai rekomendējamiem lielumiem neatbilda gaisa kustības ātrums 76% (n=240), apgaismojums 73% (n=1113), abrazīvie putekļi 63% (n=74), gaisa temperatūra 50% (n=155), metināšanas aerosols 43% (n=96), troksnis – 39% (n=419), mangāns 28% (n=39) (8. tabula). Arī nodarbināto aptaujā bieži tika pieminēti attiecīgie faktori (izgarojumu, dūmu, putekļu vai bīstamu ķīmisku vielu ieelpošana, skaļš troksnis, vibrācija, kuru rada rokas instrumenti, caurvējš un zema temperatūra telpās), kas norāda uz nepieciešamību uzlabot noteiktus darba vides aspektus metālapstrādes nozares uzņēmumos, piemēram, uzlabot ventilācijas sistēmas, apgaismojumu un gaisa temperatūru telpās. Tāpat būtu nepieciešams organizēt regulāras atpūtas pauzes, lai saudzētu nodarbināto dzirdi, sniegt apmācības dažādu atslodzes vingrinājumu veikšanā, kā arī nodrošināt visiem nodarbinātajiem nepieciešamos individuālās aizsardzības līdzekļus (fizikālu un ķīmisku riska faktoru ietekmes mazināšanai) [5].

Nelaiemes gadījumu darbā analīze metālapstrādes nozarē

Nelaiemes gadījumu (turpmāk – NG) analīzē apkopoti dati par laika periodu no 2002.gada līdz 2016.gadam, un 1.attēlā redzams NG sadalījums uz 100 000 aizņemto darba vietu nozarē. Tā kā Centrālā statistikas pārvalde (turpmāk – CSP) veica pārrēķinus pēc 2011.gadā veiktās tautas skaitīšanas un nav iespējams iegūt visus datus par nodarbinātību pēc saimnieciskās darbības veidiem, tad 2010.-2016.gada nodarbināto iedzīvotāju skaits visās apstrādes rūpniecības apakšnozarēs noteikts pēc aizņemto darba vietu skaita (algotu darbvietu skaits, kurās darbinieks ir pieņemts darbā), bet pirms tam – pēc nodarbināto skaita.

1. attēls. Nelaiemes gadījumu skaits metālapstrādes nozarē uz 100 000 aizņemto darba vietu pēc smaguma pakāpes, 2002.-2016.g.

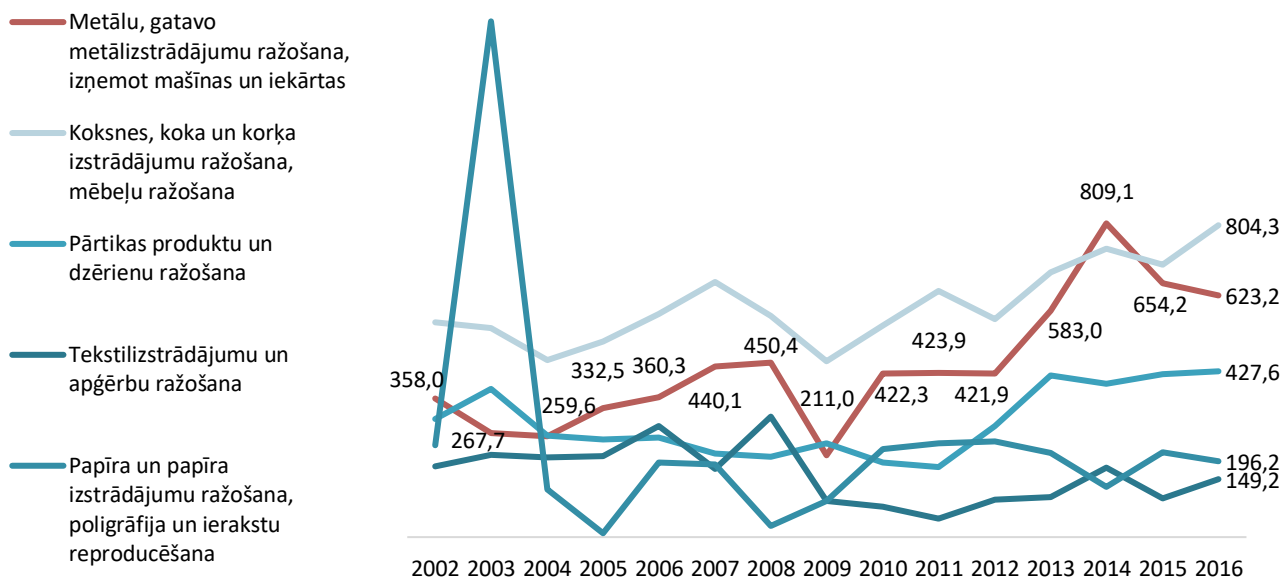

Avots: Valsts darba inspekcija, Centrālā statistikas pārvalde

Kopējais reģistrēto NG skaits uz 100 000 aizņemto darba vietu metālapstrādes nozarē kopš 2014.gada ir samazinājies, tomēr joprojām ir ļoti augsts (2016.gadā – 623,2 NG uz 100 000 aizņemto darba vietu). Līdzīga situācija vērojama attiecībā uz smagajiem NG – pēc 2014.gada, šādu nelaiemes gadījumu skaits ir samazinājies no 87,0 NG uz 100 000 aizņemto darba vietu uz 35,6 NG uz 100 000 aizņemto darba vietu 2016.gadā. Arī attiecībā uz letālajiem NG vērojamas pozitīvas tendences – šādu NG skaits ir samazinājies no 17,4 NG uz 100 000 aizņemto darba vietu 2014.gadā uz 0 NG uz 100 000 aizņemto darba vietu 2016.gadā (2. attēls).

Vērtējot NG darba vietā apstrādes rūpniecības apakšnozarēs un visās nozarēs kopumā, var secināt, ka metālapstrādes nozarēs reģistrētais NG skaits ir ļoti augsts – 2016.gadā tas bija otrs augstākais rādītājs starp apstrādes rūpniecības apakšnozarēm, vairāk NG ir tikai koksnēs, koka un korķa izstrādājumu ražošanas, mēbeļu ražošanas nozarē). 2014.gadā metālapstrādes nozarē notikušo NG skaits pārsniedza kokapstrādes nozarē reģistrēto NG skaitu (2014.gadā – metālapstrādē: 809,1 NG uz 100 000 aizņemto darba vietu; kokapstrādē: 744,6 NG uz 100 000 aizņemto darba vietu). 2016.gadā ievērojami zemāks NG skaits ir tādas apstrādes rūpniecības apakšnozarēs kā pārtikas produktu un dzērienu ražošana (427,6 NG uz 100 000 aizņemto darba vietu), tekstilizstrādājumu un apģērbu ražošana (196,2 NG uz 100 000 aizņemto darba vietu) un papīra, papīra izstrādājumu un poligrāfijas ražošana (149,2 NG uz 100 000 aizņemto darba vietu) (2. attēls).

2. attēls. Nelaiemes gadījumu skaits uz 100 000 aizņemto darba vietu metālapstrādes nozarē, kā arī atsevišķās apstrādes rūpniecības nozarēs, 2002.–2016.g.

Piezīme: precīzus rādītājus par citām apstrādes rūpniecības apakšnozarēm skatīt attiecīgajos pielikumos.

Avots: Valsts darba inspekcija, Centrālā statistikas pārvalde

Darba devēju aptauja

Darba devējiem aptaujas ietvaros tika uzdots jautājums, vai viņu vadītajā uzņēmumā pēdējo 3 gadu laikā ir bijis kāds (-i) ar darbu saistīts (-i) NG. 2018.gadā 4,8% (nozarē: 2013.gadā – 1,6%, 2010.gadā – 12,0%, 2006.gadā – 9,1%; vidēji Latvijā: 2018.gadā – 1,8%) no uzņēmuma vadītājiem metālapstrādes nozarē jeb 3 respondenti (2013.gadā – 2; 2010.gadā – 9, 2006.gadā – 8) atzīmēja, ka šādi NG bija notikuši. No respondentiem metālapstrādes nozarē:

- 60,3% atbildēja, ka darbā notikušajiem NG tika ziņots Valsts darba inspekcijai (turpmāk – VDI) (nozarē: 2013.gadā – 100,0%, 2010.gadā – 53,9%, 2006.gadā – 88,0%; vidēji Latvijā: 2018.gadā – 69,3%);
- 55,8% apgalvoja, ka NG izmeklēja uzņēmuma darba aizsardzības speciālists vai citas norīkotas personas (vidēji Latvijā – 79,2%);
- 16,1% norādīja, ka tika aprēķinātas tiešās izmaksas NG darbā (nozarē: 2018.gadā – 16,1%, 2013.gadā – 0,0%, 2010.gadā – 7,6%, 2006.gadā – 56,2%; vidēji Latvijā – 29,3%).

Savukārt, šo NG cēloņi metālapstrādes nozarē pēc darba devēju domām, 2018.gadā bija šādi:

- trūkumi darba organizācijā – 44,2% (vidēji Latvijā – 2,3%);
- darba aizsardzības prasību neievērošana gan no nodarbināto puses, gan trūkumi darba organizācijā – 44,2% (vidēji Latvijā – 9,3%);
- no darba devēja un nodarbinātajiem neatkarīgi apstākļi – 39,7% (vidēji Latvijā – 22,0%);
- darba drošības prasību neievērošana no darbinieku puses (nozarē: 2018.gadā – 16,1%, 2013.gadā – 100%, 2010.gadā – 2,0%, 2006.gadā – 12,0%; vidēji Latvijā: 2018.gadā – 70,9%).

Analizējot metālapstrādes nozares darba devēju rīcību pēc NG darbā, var secināt, ka:

- 2018.gadā 83,9% darba devēju minēja, ka tika veikta aprīkojuma nomaiņa (vidēji Latvijā – 16,1%);
- 2018.gadā 55,8% darba devēju atbildēja, ka tika veikta darbinieku papildu instruktāža un apmācības (nozarē: 2013.gadā – 100%, 2010.gadā – 9,8%, 2006.gadā – 96,3%; vidēji Latvijā: 2018.gadā – 66,5%);
- 2018.gadā 44,2% norādījuši, ka tika pārveidota darba organizācija (vidēji Latvijā – 15,0%);

- 2018.gadā neviens darba devējs metālapstrādes nozarē nenorādīja, ka tika nodrošināti papildus individuālie aizsardzības līdzekļi (vidēji Latvijā – 11,7%).

Kopumā var secināt, ka vēl joprojām daļa NG metālapstrādes nozarē netiek reģistrēti un izmeklēti atbilstoši normatīvo aktu prasībām, bet pozitīvi vērtējams tas, ka darba devēji kā nelaimes gadījumu cēloņus nosauc ne tikai nodarbināto rīcību, bet arī darba organizāciju uzņēmumā, kas pēc negadījumiem arī tiek uzlabota. Jāņem vērā, ka 3 gadījumi ir pārāk neliels skaits, lai veiktu visaptverošus secinājumus par negadījumiem nozarē.

Nodarbināto aptauja

Nodarbināto aptaujas ietvaros tika uzdots jautājums, vai viņu uzņēmumā pēdējo 3 gadu laikā ir bijis kāds (-i) ar darbu saistīts (-i) NG. 2018.gadā aptaujā tikai divi nodarbinātie no metālapstrādes nozares atzina, ka šādi NG ir notikuši (nozarē: 2018.gadā – 4,3%, 2013.gadā – 27,0%, 2010.gadā – 15,8%, 2006.gadā – 36,2%; vidēji Latvijā: 2018.gadā – 8,5%, 2013.gadā – 13,6%, 2010.gadā – 8,0%, 2006.gadā – 14,8%). Abi aptaujātie respondenti raksturoja NG kā vieglus, ar vienu cietušo (nozarē: 2018.gadā – 100%, 2013.gadā – 54,2%, 2010.gadā – 84,9%, 2006.gadā – 52,9%; vidēji Latvijā: 2018.gadā – 66,8%), bet tikai viens no viņiem atbildēja, ka NG tika izmeklēts (2018.gadā – 49,9%). Otrs respondents norādīja atbildi “grūti pateikt”. Tāpat abi nozares respondenti nevarēja atbildēt, vai par NG tika ziņots VDI, un tikai viens no viņiem norādīja, ka NG tika noformēts atbilstoši. Kā NG cēloni respondenti norādīja darba drošības prasību neievērošanu no nodarbināto puses. Līdzīgi kā darba devēju aptaujā, arī šajā gadījumā respondentu skaits ir pārāk neliels, lai veiktu plašākus secinājumus, tomēr jāuzsver esošā nesakritība – lai gan metālapstrādes nozarē ir otrais augstākais NG starp visām nozarēm, tomēr aptaujās iesaistīto respondentu skaits, kuri atzīst, ka NG ir notikuši, ir ļoti mazs.

Nodarbināto veselības traucējumi un arodslimības metālapstrādes nozarē

Nodarbināto aptaujas ietvaros tika uzdots jautājums, vai viņiem ir kādi veselības traucējumi, kuru cēlonis, viņuprāt, ir darba vidē esošie kaitīgie faktori (9. tabula).

9. tabula. Nodarbināto īpatsvars, kuri apgalvo, ka viņiem ir veselības traucējumi, kuru cēlonis, viņuprāt, ir darba vidē esošie kaitīgie faktori, %

Nozare	2018
Metālu, gatavo metālizstrādājumu ražošana, izņemot mašīnas un iekārtas	4,3
Lauksaimniecība un mežsaimniecība	16,6
Pārtikas produktu un dzērienu ražošana	9,0
Tekstilizstrādājumu un apģērbu ražošana	12,1
Koksnes, koka un korķa izstrādājumu ražošana, mēbeļu ražošana	20,5
Papīra un papīra izstrādājumu ražošana, poligrāfija un ierakstu reproducēšana	11,7
Būvniecība	15,3
Transports un uzglabāšana	17,4
Izglītība	11,4
Veselība un sociālā aprūpe	17,4
Vidēji Latvijā	12,7

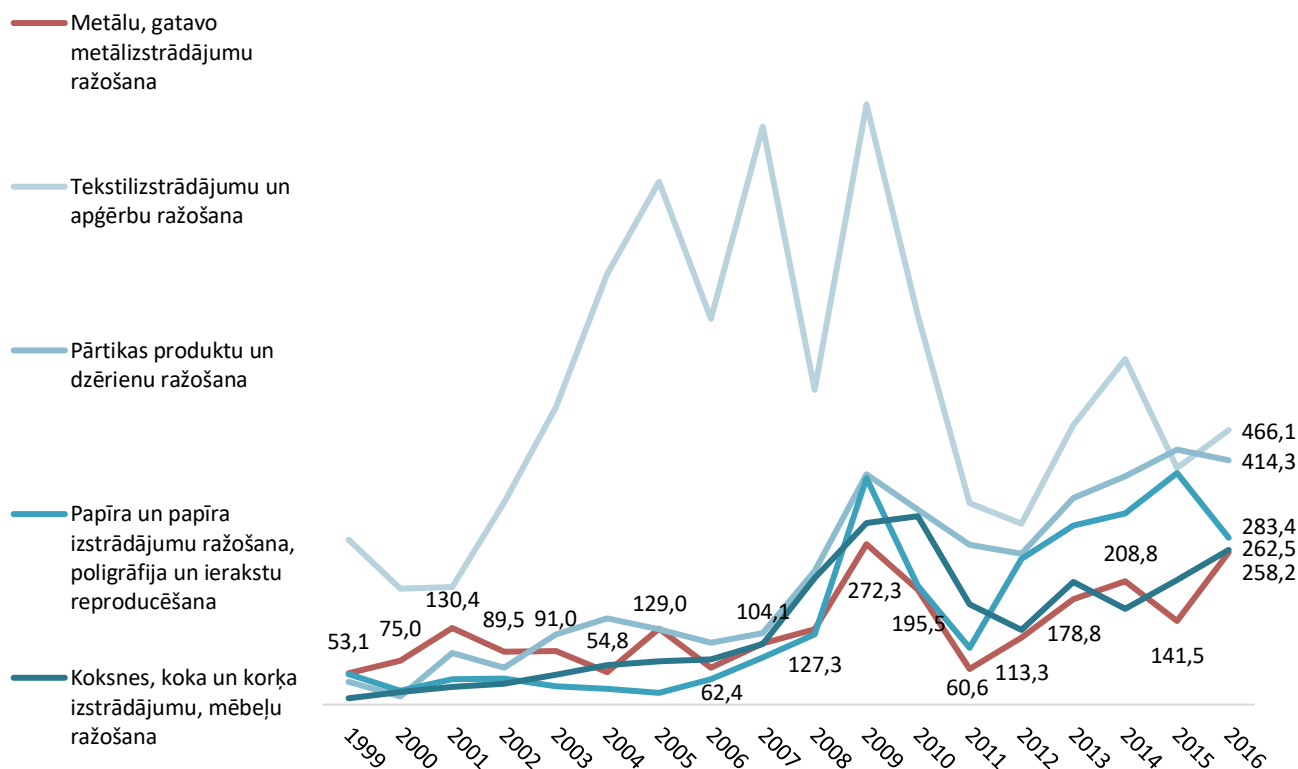
Piezīmes: tabulā iekļautas nozares, par kurām veidoti tematiskie pielikumi

Bāze: metālapstrādes nozarē, n=44; visi respondenti, n=2502

Avots: nodarbināto aptauja

Kā redzams tabulā zemāk (10. tabula), metālapstrādes nozarē nodarbinātie ievērojami retāk nekā vidēji Latvijā un retāk nekā citās tautsaimniecības nozarēs atbildēja, ka viņiem ir šādi veselības traucējumi. Ņemot vērā to, ka metālapstrāde ir viena no augsta riska nozarēm un, salīdzinot ar citām apstrādes rūpniecības apakšnozarēm, tajā ir zemākais pirmreizēji reģistrēto arodslimnieku skaits (3. attēls), šādus rādītājus varētu skaidrot ar nodarbināto zināšanu un izpratnes trūkumu par darba vides riska faktoru ietekmi uz viņu veselību.

3. attēls. Pirmreizēji reģistrēto arodslimnieku skaits dinamikā (uz 100 000 aizņemto darbavietu) dažādās apstrādes rūpniecības apakšnozarēs, 1999.-2016.gads.

Piezīme: precīzus rādītājus dinamikā par citām apstrādes rūpniecības apakšnozarēm skatīt attiecīgajos pielikumos

Avots: Paula Stradiņa Klīniskās universitātes slimnīcas Aroda un radiācijas medicīnas centrs

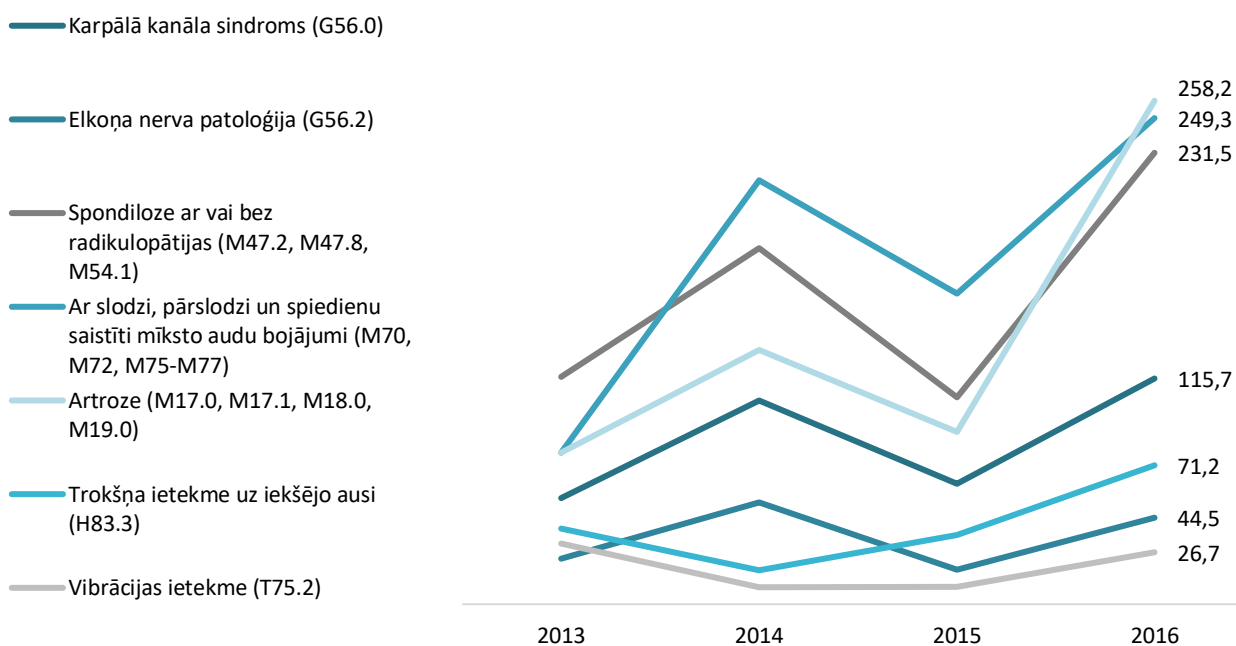
Metālapstrādes nozarē pirmreizēji reģistrēto arodslimnieku skaits laika periodā 2013.-2016.gadam bija svārstīgs, bet no 2015.gada tas pieauga no 141,4 arodslimniekiem uz 100 000 aizņemto darba vietu uz 258,2 arodslimniekiem uz 100 000 aizņemto darba vietu 2016.gadā, kad tas sasniedza augstākos rādītājus nozarē šajā periodā. Salīdzinot ar pirmreizēji reģistrēto arodslimnieku skaitu citās apstrādes rūpniecības apakšnozarēs, jānorāda, ka metālapstrādes nozarē arodslimnieku skaits 2016.gadā bijis ievērojami mazāks nekā tekstilizstrādājumu un apģērbu ražošanas (466,1 uz 100 000 aizņemto darba vietu) un pārtikas produktu un dzērienu ražošanas nozarēs (414,3 uz 100 000 aizņemto darba vietu), kā arī mazāks nekā papīra un papīra izstrādājumu, poligrāfijas un ierakstu reproducēšanas nozarē (283,4 uz 100 000 aizņemto darba vietu) un koksnes, koka, korķa izstrādājumu un mēbeļu ražošanas nozarē (262,5 uz 100 000 aizņemto darba vietu) (3. attēls). Jāuzsver, ka aplūkotajā laika periodā statistika par apstrādes rūpniecības apakšnozarēm rēķināta uz 100 000 aizņemtajām darbavietām.

Katram pirmreizēji reģistrētam arodslimniekam metālapstrādes nozarē vidēji diagnosticē vairāk nekā četras arodslimības (2016.gadā – nozarē: 4,4 arodslimības uz arodslimnieku; vidēji Latvijā: 3,8 arodslimības uz arodslimnieku), tādēļ reģistrēto arodslimību skaits pārsniedz arodslimnieku skaitu vairāk nekā 4 reizes. Tas ir skaidrojams gan ar arodslimību struktūru nozarē (piemēram, 2016.gadā uz vienu arodslimnieku tika reģistrētas

2,9 skeleta muskuļu un saistaudu arodslimības), gan to, ka nozarē nodarbinātie ir vienlaikus pakļauti dažādiem darba vides riska faktoriem. Tā rezultātā nodarbinātajiem reizē var attīstīties vairākas arodslimības. Tāpat jāņem vērā, ka, iespējams, nozarē nodarbinātie retāk apmeklē ārstu, turklāt, pie tā vēršas gadījumos, kad iestājusies pilnīga darbnespēja [7].

Tā kā arodslimību un to sadalījuma dati iepriekšējos pētījumos aplūkoti citās grupās, arodslimību analīzē padziļināti apskatīts laika periods no 2013. līdz 2016. gadam (4. attēls, 10. tabula).

4. attēls. Izplatītāko arodslimību skaita sadalījums pa gadiem metālapstrādes nozarē (uz 100 000 aizņemto darba vietu), 2013.-2016.g.

Avots: Paula Stradiņa Klīniskās universitātes slimnīcas Aroda un radiācijas medicīnas centrs

10. tabula. Saslimstība ar biežākajām arodslimībām metālapstrādes nozarē pa gadiem (uz 100 000 aizņemto darba vietu), 2013.-2016.g.

	Karpālā kanāla sindroms (G56.0)	Elkoņa nerva patoloģija (G56.2)	Spondilozē ar vai bez radikulopātijas (M47.2, M47.8, M54.1)	Ar slodzi, pārslodzi un spiedienu saistīti mīksto audu bojājumi (M70, M72, M75-M77)	Artroze (M17.0, M17.1, M18.0, M19.0)	Trokšņa ietekme uz iekšējo ausi (H83.3)	Vibrācijas ietekme (T75.2)
2013	54,4	23,3	116,6	77,7	77,7	38,9	31,1
2014	104,4	52,2	182,7	217,5	130,5	17,4	8,7
2015	61,9	17,7	106,1	159,1	88,4	35,4	8,8
2016	115,7	44,5	231,5	249,3	258,2	71,2	26,7

Avots: Paula Stradiņa Klīniskās universitātes slimnīcas Aroda un radiācijas medicīnas centrs

Trīs biežāk sastopamās arodslimību grupas metālapstrādes nozarē ir saistītas ar skeleta, muskuļu un saistaudu arodslimībām – ar slodzi, pārslodzi un spiedienu saistīti mīksto audu bojājumi, artroze un spondilozē ar vai bez radikulopātijas. Visu šo arodslimību skaits laika periodā no 2013. līdz 2016.gadam ir bijis svārstīgs, tomēr

2016.gadā tas sasniedza augstākos rādītājus (artroze: 258,2 arodslimības uz 100 000 aizņemto darba vietu; ar slodzi saistīti mīksto audu bojājumi: 249,3 arodslimības uz 100 000 aizņemto darba vietu; spondiloze: 231,5 arodslimības uz 100 000 aizņemto darba vietu) (4. attēls, 10. tabula). Šīs arodslimības nozarē lielākoties izpaužas tādās ķermeņa zonās kā pleci, iegurņi, ceļgali, augšdelms, apakšdelms u.c. lokalizācijās.

Metālapstrādes nozarē bieži sastopamas arī arodslimības, kas saistītas ar nervu sistēmu, proti, karpālā kanāla sindroms un elkoņa nerva patoloģija, turklāt abas šīs arodslimības izpaužas kā traucējumi plaukstas un elkoņa zonās. Karpālā kanāla sindroma reģistrēto gadījumu skaits 2016.gadā sasniedza augstākos rādītājus (115,7 arodslimības uz 100 000 aizņemto darba vietu), savukārt, elkoņa nerva patoloģijas gadījumi augstākos rādītājus sasniedza 2014.gadā (52,2 arodslimības uz 100 000 aizņemto darba vietu) (4. attēls, 10. tabula). Abas šīs arodslimības, tāpat kā ar pārslodzi saistītus mīksto audu bojājumus, artrozi un spondilozi, izraisa pārslodzes un ergonomisku riska faktoru negatīvā ietekme uz cilvēka ķermeni. Tas nozīmē, ka darba devējiem ir jānodrošina darba aizsardzības pasākumi, kas novērš vai mazina attiecīgo riska faktoru klātbūtni darba vietā, piemēram, jānodrošina nodarbinātā antropometriskajiem rādītājiem atbilstoša darba vieta un nepieciešamie palīgīdzekļi (regulējami krēsli u.tml.), jāievēro regulāras atpūtas pauzes un jāapmāca nodarbinātie veikt atslodzes vingrinājumus. Tāpat nozarē nodarbinātos jāapmāca par ergonomiskiem smagumu pārvietošanas principiem, jāsaģādā palīgīdzekļi smagumu pārvietošanai un individuālās aizsardzības līdzekļi (apavi ilgstošam darbam, cimdi detaļu noturēšanai) u.tml. [6]

Vēl kāda bieži sastopama arodslimība nozarē ir trokšņa ietekme uz iekšējo ausi. Šāda arodslimība visvairāk tika reģistrēta 2016.gadā – 71,2 arodslimības uz 100 000 aizņemto darba vietu. Tāpat bieži sastopamas bija arī vibrācijas ietekmē veidojušās arodslimības (piemēram, pneimatiskā āmura sindroms, traumatisku vazospazmu sindroms, galvas reiboņi infraskaņas dēļ), kas arī visvairāk diagnosticētas 2016.gadā – 26,7 arodslimības uz 100 000 aizņemto darba vietu (4. attēls, 10. tabula). Šīs arodslimības ir saistītas ar tādiem fizikāliem darba vides riska faktoriem kā troksnis un vibrācija, tādēļ darba devējiem ir jānodrošina darba aizsardzības pasākumi/līdzekļi, kas novērš vai mazina šo riska faktoru klātbūtni, piemēram, jānodrošina regulāras iekārtu apkopes, regulāras atpūtas pauzes, lai saudzētu dzirdi, kā arī individuālās aizsardzības līdzekļi vibrācijas un trokšņa slāpēšanai [5, 6].

Atšķirībā no statistikas datiem pirms 2013.gada, periodā no 2013. līdz 2016.gadam tāda arodslimība kā obstruktīva plaušu slimība vairs nav viena no biežāk sastopamajām arodslimībām nozarē, lai gan 2016.gadā tika reģistrēti 8,9 šādi arodslimības gadījumi uz 100 000 aizņemto darba vietu (2012.gadā – 6,3 arodslimības uz 100 000 aizņemto darba vietu) (4. attēls, 10. tabula). Šādas elpošanas orgānu slimības izraisa tāds darba vides riska faktors kā metināšanas gāzu ieelpošana, un šāda riska faktora mazināšanai darba devējiem ir nepieciešams uzlabot ventilācijas sistēmu darba telpās, kā arī nodrošināt nodarbinātajiem individuālās aizsardzības līdzekļus (cimdus, respiratorus u.tml.) [5, 6].

Kopumā biežāk sastopamās arodslimības metālapstrādes nozarē var saistīt ar biežākajiem darba vides riska faktoriem, kurus aptauju ietvaros min arī nodarbinātie un darba devēji – darbs piespiedu pozā, skaļš troksnis, vibrācija, kuru rada rokas instrumenti, smagu priekšmetu nešana vai pārvietošana, darbs ar aprīkojumu, vienvēidīgas kustības, kā arī izgarojumu, dūmu, putekļu vai bīstamu ķīmisku vielu ieelpošana. Kā jau iepriekš tika minēts, lai šādus riska faktoros novērstu vai mazinātu, darba devējiem ir jānodrošina dažādi darba aizsardzības pasākumi/līdzekļi.

Izplatītāko arodslimību biežuma sadalījumu uz 100 000 nodarbināto laika posmā no 1996. līdz 2012.gadam skatīt 11. tabulā.

11. tabula. Saslimstība ar biežākajām arodslimībām metālapstrādes nozarē pa gadiem uz 100 000 nodarbināto, 1997.-2012.g.

	Karpālā kanāla sindroms (G56.0)	Ar slodzi, pārslodzi un spiedienu saistīti mīksto audu bojājumi (M70- M72, M75-M79)	Spondilozes ar radikulopātiju (M47.2)	Trokšņa ietekme uz iekšējo ausi (H83.3)	Vibrācijas ietekme (T75.2)	Citas precizētas hroniskas obstruktīvas plaušu slimības (J44.8)	Polineuropātija citu toksisku faktoru dēļ (G62.2)	Svins un tā savienojumi (T56.0)
1997	5,0	0	0	0	0	0	5,0	5,0
1998	11,6	0	0	0	23,2	40,5	17,4	5,8
1999	17,7	0	0	0	5,9	11,8	5,9	11,8
2000	5,8	0	5,8	0	11,5	5,8	5,8	5,8
2001	34,0	5,7	51,0	0	22,7	28,3	34,0	5,7
2002	44,7	16,8	33,6	0	5,6	5,6	22,4	0
2003	26,8	0	16,1	0	26,8	0	5,4	10,7
2004	24,9	5,0	24,9	5,0	0	10,0	0	0
2005	44,7	5,0	64,5	29,8	29,8	9,9	5,0	0
2006	14,4	0	19,2	19,2	9,6	14,4	0	0
2007	28,4	4,7	4,7	33,1	18,9	23,7	0	4,7
2008	44,1	24,5	29,4	29,4	14,7	9,8	0	0
2009	122,5	54,5	34,0	74,9	61,3	13,6	0	0
2010	86,0	70,4	31,3	93,8	70,4	0	0	0
2011	26,9	33,6	13,5	13,5	20,2	0	6,7	0
2012	63,0	50,4	18,9	25,2	25,2	6,3	0	0

Avots: Paula Stradiņa Klīniskās universitātes slimnīcas Aroda un radiācijas medicīnas centrs

Šajā laika periodā bija vērojams tādu arodslimību kā ar slodzi, pārslodzi saistītu mīksto audu bojājumu, spondilozes ar vai bez radikulopātijas un trokšņa ietekmes uz iekšējo ausi reģistrēto gadījumu pieaugums, bet samazinājās svina un tā savienojumu izraisītu arodslimību reģistrēto gadījumu skaits.

Secinājumi

1. 2018.gadā metālapstrādes nozarē darba devēji un nodarbinātie darba vides atbilstību Darba aizsardzības likuma prasībām vērtēja augstāk nekā 2013.gadā, tomēr, kā liecina šī pētījuma rezultāti, daudzos nozares uzņēmumos vēl joprojām vērojamas neatbilstības normatīvo aktu prasībām:
 - lai gan, salīdzinot ar 2013.gadu, 2018.gadā metālapstrādes nozarē par 13,3 procentpunktiem palielinājies darba devēju īpatsvars, kuri apgalvoja, ka uzņēmumā pēdējā gada laikā veikts darba vides riska novērtējums, tomēr par 8,6 procentpunktiem pieaudzis arī darba devēju īpatsvars, kuri apgalvoja, ka novērtējumu veica kompetents speciālists, un par 12,2 procentpunktiem palielinājies darba devēju īpatsvars, kuri apgalvoja, ka novērtējumu veica paši;
 - 2018.gadā nozarē par 3,7 procentpunktiem retāk nekā vidēji Latvijā pēc darba vides riska novērtējuma sastādīts preventīvo pasākumu plāns;
 - salīdzinot ar 2013.gadu, 2018.gadā par 11,1 procentpunktiem samazinājies darba devēju īpatsvars, kuri apgalvoja, ka darba vides riska novērtējumā piedalījies nodarbinātais, kas strādā konkrētajā darba vietā, kaut gan nodarbināto iesaiste šādos novērtējumos ir obligāta.
2. Atbilstoši darba devēju un nodarbināto aptauju rezultātiem metālapstrādes nozarē visbiežāk sastopami tādi darba vides riska faktori kā izgarojumu, dūmu, putekļu vai bīstamu ķīmisku vielu ieelpošana, darbs piespiedu pozā, skaļš troksnis, vibrācija, kuru rada rokas instrumenti, smagu priekšmetu nešana vai pārvietošana un darbs ar aprīkojumu. Lai gan darba devēju un nodarbināto izpratne par darba vides riska faktoriem ir līdzīga, darba devēji retāk uzskaitīja riska faktoros, kas saistīti ar mikroklimatu (caurvējš, zema temperatūra telpās), darba organizāciju (nakts darbs, virsstundu darbs, maiņu darbs) un ergonomiku (vienveidīgas kustības).
3. Kā apstiprina darba devēju un nodarbināto aptauju rezultāti, 2018.gadā metālapstrādes uzņēmumos retāk nekā 2013.gadā tika ieguldīti līdzekļi obligāto veselības pārbaūžu nodrošināšanā. Savukārt, attiecībā uz veselības apdrošināšanas polisēm atbildes bija pretrunīgas – 2018.gadā darba devēji apgalvoja, ka tās nodrošināja retāk nekā 2013.gadā, bet nodarbināto aptaujā vērojama pretēja tendence. Tāpat darba devēji norādīja, ka biežākais cēlonis, kas sagādā grūtības veikt darba aizsardzības pasākumus, ir līdzekļu trūkums, un puse nozares darba devēju atzina, ka vēlētos bezmaksas obligātas veselības pārbaudes. Tāpat retākus finansiālos ieguldījumus šādos pasākumos varētu saistīt ar faktu, ka darba aizsardzības pasākumu izmaksas (piemēram, par veselības apdrošināšanas polisēm) ir lielas un darba devējiem ir grūtības tos nodrošināt visiem nodarbinātajiem, jo finansiālie līdzekļi, iespējams, tiek novirzīti citām vajadzībām (piemēram, tehnoloģiju attīstībai un digitalizācijai). Turklāt, jāatzīmē, ka kopš 2014.gada nozares uzņēmumu finansiālo situāciju ietekmē politiskā situācija Krievijā, kas ir viens no lielākajiem šīs nozares eksporta partneriem.
4. Metālapstrādes nozarē nodarbināto instruktāžas par darba aizsardzības jautājumiem bieži tiek veiktas formāli, jo gandrīz visi aptaujātie nodarbinātie apgalvoja, ka tika informēti par darba aizsardzības instrukcijām, parakstoties par iepazīšanos, bet ievērojami retāk (par vismaz 20 procentpunktiem) nodarbinātie atzina, ka tika informēti par drošām darba metodēm vai darba vides riska faktoriem, kaut gan šādai informācijai bija jābūt iekļautai instruktāžās.
5. Metālapstrādes nozarē no 1997.gada līdz 2016.gadam 49% veikto laboratorisko mērījumu rezultāti pārsniedza aroda ekspozīcijas robežvērtības vai rekomendējamus lielumus. Turklāt tādi riska faktori kā gaisa kustības ātrums, apgaismojums, abrazīvie putekļi, gaisa temperatūra šajā periodā neatbilda normām pat vairāk nekā 50% gadījumu, kas liecina, ka daļā nozares uzņēmumu ir bijuši nepieciešami ievērojami darba vides (t.sk. mikroklimata) uzlabojumi.
6. Kopš 2014.gada metālapstrādes nozarē gan kopējais, gan smago un letālo NG skaits ir samazinājies, bet kopējais NG skaits metālapstrādes nozarē vēl joprojām ir otrais augstākais starp apstrādes rūpniecības

apakšnozarēm. Turklāt, ņemot vērā darba devēju un nodarbināto aptauju rezultātus, nozarē vēl joprojām par NG ne vienmēr tiek ziņots VDI.

7. 2016.gada pirmreizēji reģistrēto arodslimnieku skaits metālapstrādes nozarē bija zemākais, salīdzinot ar citām apstrādes rūpniecības apakšnozarēm, tomēr nozarē bija ļoti augsts arodslimību skaits uz vienu arodslimnieku (4,4 arodslimības, vidēji Latvijā – 3,8). Šādi rādītāji ir saistīti ar vairākiem faktoriem. Pirmkārt, ņemot vērā nozares darba specifiku un reģistrēto arodslimību struktūru, var secināt, ka nodarbinātajiem nereti vienlaikus attīstās vairākas arodslimības. Otrkārt, nozarē nodarbinātajiem ir zināšanu un izpratnes trūkums par darba vides riska faktoru ietekmi uz viņu veselību, un nodarbinātie salīdzinoši reti dodas apmeklēt ārstu. Turklāt, kad viņi dodas pie ārsta, tas, iespējams, ir situācijās, kad ar arodslimību radītajiem veselības traucējumiem viņi dzīvo jau ilgstoši. Treškārt, jāņem vērā arī tādi vispārēji faktori kā darbaspēka novecošanās.
8. No 2015.gada līdz 2016.gadam metālapstrādes nozarē ir vērojams būtisks reģistrēto skeleta, muskuļu un saistaudu arodslimību skaita pieaugums. To attīstību veicina ergonomiskie darba vides riska faktori, un aptaujas ietvaros šādus riska faktoros nodarbinātie pieminēja biežāk nekā darba devēji. Turklāt, kā liecina 2018.gada aptauju dati, nozares darba devēji darba vietu ergonomikas uzlabošanā finansiālus līdzekļus iegulda retāk nekā vidēji Latvijā. Jāsecina, ka darba devējiem metālapstrādes nozarē trūkst izpratnes, kā ergonomiski riska faktori ietekmē nodarbinātos un uzņēmējdarbību ilgtermiņā.

Ieteikumi

Ieteikumi no pētījuma „Darba apstākļi un riski Latvijā, 2012-2013” tematiskā pielikuma “Metālapstrādes nozares” un to realizācijas novērtējums

1. Ņemot vērā, ka metālapstrādes uzņēmumi pārstāv bīstamo nozari, nepieciešams veikt papildus izskaidrojošo darbu par to, kāda veida darba aizsardzības pakalpojumus uzņēmumi drīkst piesaistīt, lai kvalitatīvi tiktu pārraudzīta darba aizsardzības sistēma uzņēmumos.

Realizācijas novērtējums „Darba apstākļi un riski Latvijā, 2017-2018” tematiskā pielikuma “Metālapstrādes nozare” ietvaros
Ieteikums vēl joprojām ir aktuāls, jo, kā liecina 2018.gada darba devēju aptaujas rezultāti, lai gan ir ievērojami palielinājies darba devēju īpatsvars, kuri apgalvo, ka uzņēmumam ir noslēgts līgums ar kompetentu institūciju, tāpat ir palielinājies darba devēju īpatsvars, kas uzņēmuma darba aizsardzības prasību nodrošināšanai piesaistījuši kompetentus speciālistus vai kas paši veic darba aizsardzības speciālista pienākumus, turklāt vairāk nekā ceturtda daļa no šādiem darba devējiem nebija ieguvuši atbilstošu izglītību. Tāpat 9,6% uzņēmumā norīkoto darba aizsardzības speciālistu nebija ieguvuši amatam atbilstošu izglītību. Tātad vēl joprojām uzņēmumu vadītājiem ir nepieciešams sniegt informāciju par to, kā uzņēmumā veidot normatīvajiem aktiem atbilstošu darba aizsardzības sistēmu. Lai to panāktu, sadarbībā ar Mašīnbūves un metālapstrādes rūpniecības asociāciju jāveido darba devējiem pieejami koncentrēti informatīvie materiāli par darba aizsardzības prasībām uzņēmumos, kas atbilstoši uzņēmuma lielumam un darbības nozarei sniegtu informāciju par darba aizsardzības sistēmas organizāciju, kā arī piedāvātu darbības plānu tās pilnveidošanai, iekļaujot, piemēram, kompetentu institūciju kontaktinformāciju. Par pamatu šādiem apkopojošiem informatīviem materiāliem iespējams izmantot “Darba aizsardzības prakses standartu metālapstrādes nozarē”.

2. Veicot pārbaudes šīs nozares uzņēmumos, VDI būtu nepieciešams pievērst lielāku uzmanību summētā darba laika un virsstundu darba uzskaites un apmaksas kārtībai, kā arī šo jautājumu korektai ietveršanai darba līgumos vai koplīgumā.

Realizācijas novērtējums „Darba apstākļi un riski Latvijā, 2017-2018” tematiskā pielikuma “Metālapstrādes nozare” ietvaros
Ieteikums vēl joprojām ir aktuāls, jo, kā liecina 2018.gada darba devēju un nodarbināto aptauju rezultāti, lai gan abās aptaujās respondenti retāk nekā 2013.gadā nosauc tādu riska faktoru kā virsstundu darbs, tomēr darba devēji nedaudz biežāk nekā 2013.gadā kā riska faktoru piemin summēto darba laiku. Šādi psihoemocionālie riska faktori palielina nodarbināto pārslodzes risku, kas ietekmē viņu veselības stāvokli, produktivitāti, kā arī palielina nelaimes gadījumu risku, tādēļ šādu risku uzraudzība un atbilstība normām ir nozīmīga. Nepieciešams arī apkopot labās prakses piemērus par to, kā šīs nozares uzņēmumi veido summētā darba laika un virsstundu uzskaiti, izplatot šos piemērus stradavesels.lv, lai arī citi nozares uzņēmumi varētu pārņemt šīs prakses.

Ieteikumi no pētījuma „Darba apstākļi un riski Latvijā, 2017-2018”

1. Metālapstrādes nozarē vērojams reģistrēto skeleta, muskuļu un saistaudu arodslimību skaita pieaugums. Lai to novērstu, nepieciešams sagatavot detalizētākus informatīvos materiālus darba devējiem un nodarbinātajiem par ergonomiskas darba vietas iekārtošanu metālapstrādes nozares uzņēmumos. Piemēram, vietnē www.stradavesels.lv pieejami divi plakāti, kuros uzskaitīti biežāk sastopamie riska faktori atslēdznieka un metinātāja darbā, tomēr tie ir pārāk vispārīgi, lai nodarbinātais spētu izprast, kā būtu jāizskatās drošai, veselībai nekaitīgai darba vietai. Savukārt, darba devējiem tie nesniedz ieskatu par to, kā rīkoties, lai uzlabotu nodarbināto darba apstākļus. Tādēļ nepieciešams izstrādāt informatīvos materiālus (plakātus, infogrammas, īsus video materiālus u.tml.), kuros ar konkrētu piemēru palīdzību tiek aprakstītas praktiskas darbības, kas jāveic, lai iekārtotu ergonomisku darbavietu, kā arī būtu pieejama informācija par atslodzes vingrinājumiem un ergonomiskiem smagumu pārvietošanas pamatprincipiem. Šādus informatīvos materiālus nozares uzņēmumiem varētu izplatīt VDI tematisko pārbaužu laikā, kā arī ar nozaru asociāciju (Mašīnbūves un metālapstrādes rūpniecības asociācija u.c.) un sociālo partneru (Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība u.c.) palīdzību, piemēram, ievietojot informāciju šo organizāciju mājaslapās, izdevumos, kā arī sociālo tīklu kontos. Sociālo partneru un nozaru asociāciju līdzdalība šajā aktivitātē ir nozīmīga, lai mērķtiecīgi izplatītu materiālus tieši nozares uzņēmumiem.
2. Metālapstrādes nozares darba devēji salīdzinoši reti iegulda līdzekļus laboratorisko mērījumu veikšanā, turklāt salīdzinoši reti tiek veikti ķīmisko riska faktoru, piemēram, mangāna mērījumi. Pirmkārt, lai veicinātu laboratorisko mērījumu veikšanu, būtu nepieciešams izplatīt informāciju sociālajos tīklos un ar sociālo partneru (Mašīnbūves un metālapstrādes rūpniecības asociācijas, Latvijas Brīvo arodbiedrību savienības u.tml.) palīdzību par laboratorisko mērījumu veikšanas iespējām (piemēram, projekta “Darba drošības normatīvo aktu praktiskās ieviešanas un uzraudzības pilnveidošana” (Nr. 7.3.1.0/16/I/001)

ietvaros). Sociālo partneru līdzdalība šajā aktivitātē nozīmētu to, ka viņi ar sev pieejamo kontaktu (nozares uzņēmumu u.tml.) palīdzību izplata šādu informāciju mērķauditorijai – nozares darba devējiem. Otrkārt, nepieciešams sniegt vairāk informācijas par ķīmiskajiem riska faktoriem nozarē un par šādu riska faktoru laboratorisko mērījumu nozīmi darba vides iekšējās uzraudzības kontekstā. Lai to panāktu, būtu jāpapildina nozarei specifiskie informatīvie materiāli un prakses standarts ar specifisku informāciju par nozīmīgiem darba vidē sastopamiem ķīmiskajiem riska faktoriem (mangāns, metināšanas aerosols u.tml.), to ietekmi uz nodarbināto veselību, kā arī par nepieciešamajiem darba aizsardzības pasākumiem.

3. Tā kā nodarbināto aptaujas rezultāti liecina, ka nozares uzņēmumos nodarbināto instruktāžas par darba aizsardzības jautājumiem bieži vien tiek veiktas formāli, būtu jāpievērš būtiska uzmanība, lai personas, kuras veic instrukcijas, tāpat arī nodarbinātie darba aizsardzības prasību ievērošanu apzinātos jēgpilni. Gan nozaru asociācijām, gan arodbiedrībām, gan VDI ir jāpopularizē labās prakses piemēri – ar semināru, plakātu, sociālo kampaņu palīdzību jāskaidro, ka darba aizsardzības jēgpilna instruktāža raksturo atbildīgu darba devēju, kuram rūp savi nodarbinātie. VDI tematisko pārbaužu ietvaros šim jautājumam (instruktāžu regularitātei, personām, kas veic instruktāžas, instruktāžu kvalitātei u.tml.) būtu jāpievērš īpaša uzmanība.
4. Lai strādātu metālapstrādes nozarē, liela daļa nozarē nodarbināto apgūst profesionālo izglītību, tāpēc tās iegūšanas laikā ir svarīgi saņemt kvalitatīvas zināšanas un prasmes darba aizsardzības jomā. Laika posmā no 2008.-2011.gadam tika aktualizēta mācību programma “Mehānika un metālapstrāde” [14], tomēr šobrīd tā ir novecojusi gan attiecībā uz statistikas datiem, gan normatīvo aktu prasībām, tāpēc to nepieciešams aktualizēt. Mācību programma jāpapildina arī ar daudzveidīgiem praktiskiem piemēriem, darba vidē balstītām mācībām, mūsdienīgām mācību metodēm u.tml. Šādām izglītības programmām būtu jāsniedz izglītojamajiem izpratne par darba aizsardzības prasību ievērošanas nozīmi.
5. Ieteicams izvērtēt profesionālās kvalifikācijas pārbaudījumus, kuri paredzēti personām, kas prasmes apguvuši ārpus formālās izglītības sistēmas. Šajos pārbaudījumos īpaša uzmanība būtu jāpievērš darba aizsardzības jautājumiem konkrētajā nozarē.

Izmantotā literatūra

1. Tematiskais pielikums „Metālapstrādes nozares”. Pētījuma „Darba apstākļi un riski Latvijā, 2005-2007” publikācijas pielikums CD. Rīga, 2007.gads, 146 lpp
2. Tematiskais pielikums „Metālapstrādes nozares”. Pētījuma „Darba apstākļi un riski Latvijā, 2009-2010” publikācijas pielikums CD. Rīga, 2010.gads, 120 lpp
3. Tematiskais pielikums „Metālapstrādes nozares”. Pētījuma „Darba apstākļi un riski Latvijā, 2012-2013” publikācijas pielikums CD. Rīga, 2013.gads, 141 lpp

Informatīvie materiāli, atgātnes, standarti, vadlīnijas

4. Informatīvs apraksts “Metālapstrādes uzņēmums”, Profesiju pasaule, 2017.gads, pieejams <http://www.profesijupasaule.lv/metalapstrades-uznemums>
5. Atgāadne “Darba aizsardzības prasības metālapstrādē”, 2017.gads, 20 lpp., pieejama: http://stradavesels.lv/Uploads/2018/02/27/325_2017_Atgadne_metalapstrade.pdf
6. Prakses standarts “Darba aizsardzības prakses standarts metālapstrādes nozarei”, 2014.gads, 131 lpp., pieejams: http://stradavesels.lv/Uploads/2016/02/05/218_2014_PS_Metalapstrade.pdf
7. Eksperta viedoklis “Kāds ir tipisks arodslimnieks Latvijā?”, 2014.gads, pieejams: <http://stradavesels.lv/eksperti/19-jelena-reste/kads-ir-tipisks-arodslimnieks-latvija/>
8. Informatīvs apraksts “Par nozari”, n.d., pieejams: <https://www.masoc.lv/nozare/par-nozari>
9. Informatīvs apraksts “Informatīvais materiāls karjeras izglītības parakstam metālapstrādes un mašīnbūves nozarē”, Rīga, 2016.gads, 39 lpp., pieejams: http://www.lddk.lv/wp-content/uploads/2016/03/6_metalapstrade.pdf
10. Research work “Recommendation from the Scientific Committee on Occupational Exposure Limits for manganese and inorganic manganese compounds”, European Commission, 2011, 23 pages

Normatīvie akti

11. Ministru kabineta 08.02.2005. noteikumi Nr. 99 “Noteikumi par komercdarbības veidiem, kuros darba devējs iesaista kompetentu institūciju” (ar grozījumiem, kas stājās spēkā 21.12.2012.), pieejami: <https://likumi.lv/doc.php?id=101364>
12. Likums “Darba aizsardzības likums” (ar grozījumiem, kas stājās spēkā 28.04.2010.), pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=26020>

Datu bāzes

13. Klasifikācija “Saimniecisko darbību statistiskā klasifikācija Eiropas Kopienā, 2. redakcija”, n.d., pieejama: <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/klasifikācijas/nace-2-red/kodi>

Mājaslapas

14. Valsts izglītības satura centrs, 2019, Darba aizsardzības apmācības moduļi, pieejams: https://visc.gov.lv/profizglitiba/metmat_esf_2009_2012.shtml